

Lapsen huoltoa ja
tapaamisoikeutta koskevan
täytäntöönpanon tilastollinen
analyysi

VESA HUOTELIN

Helsinki 3.5.2017

Pro gradu -tutkielma

HELSINGIN YLIOPISTO

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

TILASTOTIEDE

Tiedekunta/Osasto — Fakultet/Sektion — Faculty		Laitos — Institution — Department	
Valtiotieteellinen		Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä — Författare — Author Vesa Valtteri Johannes Huotelin			
Työn nimi — Arbetets titel — Title Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon tilastollinen analyysi			
Oppiaine — Läroämne — Subject Tilastotiede			
Työn laji — Arbetets art — Level Pro gradu -tutkielma		Aika — Datum — Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä — Sidoantal — Number of pages 79 sivua + liitteet 24 sivua
Tiivistelmä — Referat — Abstract <p>Tutkielmassa syvennytään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanoon kvantitatiivisin menetelmin. Analyysiä varten on kerätty 632 tapauksen aineisto kahdeksasta eri käräjäoikeudesta vuosilta 2000–2015. Tutkielma voidaan jakaa kahteen osaan: aineiston ja tilannekuvan esittelyyn sekä logistiseen regressiomalliin, joka ennustaa hakijan voittotodennäköisyyttä tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasiassa.</p> <p>Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa hakijoiden sukupuolijakauma vastaa etävanhempien sukupuolijakaumaa väestössä. Hakija syyttää vastaajaa yleensä manipuloinnista tai vieraannuttamisesta, vastaajan syytökset liittyvät päihteisiin, väkivaltaan ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Oikeus ei ota kantaa syytöksiin, ellei asian ratkaiseminen sitä edellytä. Suurin osa tapauksista päättyy sovintoon. Yli puolet riitaisista tapauksista päättyy uhkasakon asettamiseen, noutoa käytetään hyvin harvoin. Oikeudenkäyntikulut jaetaan usein tasan osapuolten kesken, vaikka asiassa olisi selvä voittaja. Joka neljäs tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanoasia uusiutuu, ja lopputulos voi seuraavissa käsittelyissä muuttua kokonaan.</p> <p>Huoltoa koskeva aineisto on pieni, ja sitä käsitellään tutkielmassa vain lyhyesti. Isät hakevat huollon täytäntöönpanoa suhteellisesti useammin kuin äidit. Hakija syyttää vastaajaa kaappauksesta ja vieraannuttamisesta, vastaajan syytökset liittyvät useimmiten päihteisiin ja väkivallan uhkaan. Kaksi kolmesta tapauksesta päättyy lasten palauttamiseen sovinnollisesti tai täytäntöönpanon kautta. Noutoa käytetään täytäntöönpanon tehosteena usein.</p> <p>Logistinen regressiomalli rakennetaan pienin poikkeuksin taaksepäin askeltavalla muuttujavallinnalla. Parametrien estimoinnissa käytetään Firthin muokattua uskottavuusfunktiota, jolla kontrolloidaan pienen havaintomäärän aiheuttamaa harhaa approksimatiivisesti. Muuttujia karsitaan uskottavuusosamäärätestin sekä Akaiken informaatiokriteerin perusteella. Malli ennustaa kolme neljästä aineiston lopputuloksesta oikein. Sen erottelukykyä arvioidaan ROC-käyrällä ja yhteensopivuutta aineiston kanssa Hosmer-Lemeshow-testillä. Niiden perusteella mallia voidaan pitää käyttökelpoisena. Logistisen regressioanalyysin tulokset ovat: Toteen näytetty vastaajan syytös sekä varttuneen lapsen haluttomuus tavata hakijaa laskevat hakijan voittotodennäköisyyttä merkittävästi. Voittotodennäköisyyttä heikentävät myös vastaajan myönteinen suhtautuminen tapaamisiin sekä se, että hakija on äiti.</p> <p>Äidin menestymistä tutkitaan myös kahdella muulla logistisella regressiomallilla: Äidin hakema täytäntöönpanoasia päättyy sovintoon todennäköisemmin kuin isän, mutta sovinnot päättyvät hakijan kannalta yhtä hyvin tai huonosti riippumatta tämän sukupuolesta.</p>			
Avainsanat — Nyckelord — Keywords Tilastotiede, logistinen regressio, täytäntöönpanoasiat, käräjäoikeudet			
Säilytyspaikka — Förvaringsställe — Where deposited			
Muita tietoja — Övriga uppgifter — Additional information			

Kiitokset

Kiitän Isät lasten asialla ry:tä rahoituksesta, jonka avulla laajamittainen aineistonkeruu on ollut mahdollista. Erityiskiitos ohjaajalleni Pekka Perelle, joka on antanut huomattavan määrän rakentavaa palautetta ja apua koko projektin ajan. Kiitän myös professori Seppo Laaksosta imputointineuvoista.

Lisäksi osoitan kiitokset Oikeusrekisterikeskukselle sekä kaikille 23 käräjäoikeudelle, jotka myönsivät tutkimusluvut ja siten mahdollistivat tutkimuksen. Erityisesti Oulun, Etelä-Karjalan ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuksien kirjaamojen virkailijat tekivät suuren työn kopioidessaan ja lähettäessään aineistoja Helsinkiin. Huomattavaa vaivaa nähtiin myös Espoon, Hyvinkään, Tuusulan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksien kirjaamoissa, joissa sain erittäin ystävällistä palvelua vierailujeni aikana.

Sisältö

1 Johdanto	1
1.1 Aiempaa tutkimusta	1
1.2 Tutkimuskohde	2
2 Täytäntöönpanoasian kuvaus	5
2.1 Täytäntöönpano osana huoltajuuskiistaa	5
2.2 Lainsäädäntö ja oikeusprosessi	6
2.2.1 Täytäntöönpanoasian tarkoitus	7
2.2.2 Vireilletulo	7
2.2.3 Sovittelu	8
2.2.4 Oikeuden ratkaisu	8
2.2.5 Muutokset perustepäätökseen	9
2.2.6 Sakon tuomitseminen	9
2.2.7 Oikeudenkäymisstrategia	9

3	Aineiston kuvaus	11
3.1	Keruu	11
3.2	Käräjäoikeudet	12
3.3	Täytäntöönpanoasian tyyppi	15
3.4	Sivuutetut tapaukset	16
3.5	Esimerkkitapauksia	17
4	Osa-aineistot	22
4.1	Tapaamisoikeuden täytäntöönpano	23
4.1.1	Asianosaiset	23
4.1.2	Lapset	25
4.1.3	Valvotut tapaamiset	26
4.1.4	Syytökset	27
4.1.5	Lapsen tahto	31
4.1.6	Lopputulos	33
4.1.7	Oikeudenkäyntikulut	34
4.1.8	Asian uusiutuminen	38
4.2	Huollon täytäntöönpano	41
4.2.1	Asianosaiset	41

4.2.2	Lapset	42
4.2.3	Syytökset	43
4.2.4	Lopputulos ja asian uusiutuminen	44
5	Logistinen regressio tapaamisoikeuden täytäntöönpanolle	47
5.1	Motivaatio	47
5.2	Menetelmä	48
5.2.1	Logistinen regressiomalli	48
5.2.2	Parametrien estimointi	48
5.3	Mallinvalinta: riitaiset tapaukset	50
5.3.1	Muuttujat	50
5.3.2	Firthin muokattu uskottavuusfunktio	53
5.3.3	Uskottavuusosamäärätesti	54
5.3.4	Akaiken informaatiokriteeri	55
5.3.5	Selittäjien karsinta	55
5.4	Valittu malli	60
5.5	Mallin tulkinta	63
5.6	Mallin diagnostiikkaa	66
5.6.1	Yhteensopivuusindeksi	66

5.6.2	ROC-käyrä	67
5.6.3	Hosmer–Lemeshow-testi	68
6	Lopuksi	70
6.1	Tulokset	70
6.1.1	Millaisia täytäntöönpanoasiat valtakunnallisesti ovat?	70
6.1.2	Mitkä tekijät ovat yhteydessä tapaamisoikeuden täytäntöönpanon voittotodennäköisyyteen?	72
6.2	Pohdintaa	73
	Lähteet	75
A	Liitteet	80
A.1	Aineiston muuttujakuvaukset	80
A.2	Muut mallit	96
A.3	Imputointi	100
A.4	Yhtälön $\beta_1 x^{\lambda_1} = \beta_2 x^{\lambda_2}$ ratkaisut	101
A.5	Esimerkkejä hakijan voittotodennäköisyydestä	102

Luku 1

Johdanto

1.1 Aiempaa tutkimusta

Empiirinen oikeustieteellinen tutkimus Suomessa on pääasiassa kvalitatiivista. Rekisteritasoisia oikeustilastoja tuotetaan esimerkiksi kanteiden määrästä ja tuomioiden jakaumasta, mutta hienojakoista analyysiä tehdään melko vähän. Monipuolisen aineiston kerääminen edellyttää oikeudenkäyntiasiakirjojen lukemista, mikä lienee suurin yksittäinen hidaste kvantitatiiviselle tutkimukselle oikeustieteessä.

Suomalaisten oikeustilastojen edelläkävijä on Veli Verkko (1893–1955), joka keräsi 30-luvulla huomattavan laajan rekisterin henkirikoksista 1700-luvulta alkaen. Verkko esitti rikoksista päätelmiä tilastollisiin lainalaisuuksiin viitaten (Kivivuori 2015), mutta ei vahvistanut niitä tilastollisella päättelyllä. Vuonna 1956 seksuaalirikoksia käsittelevässä tutkimuksessa Inkeri Anttila (1916–2013) laski luottamusvälejä, teki χ^2 -testejä ja laski testisuureiden approksimatiivisia p -arvoja. Myös Klaus Mäkelä (1939–2013) hyödynsi tilastollista päättelyä analysoidessaan ihmisten oikeustajua mittaavan kyselytutkimuksen tuloksia vuonna 1965.

Nykypäivän oikeustilastotieteestä Suomessa on syytä mainita empiirinen oikeus-

tutkimus Itä-Suomen yliopistossa. Professori Anssi Keinäsen väitös vuonna 2004 koski tilastollisia menetelmiä rikoustaloustieteessä, ja Mika Sutela tutki vuoden 2016 väitöksessään tuomioiden yhtenäisyyttä yleisissä tuomioistuimissa käyttäen tilastollisia menetelmiä. Vuonna 2016 Helsingin yliopistoon tehdyssä tilastotieteen pro gradu -tutkielmassa Tuomas Lahti analysoi rattijuopumustuomioita. Tietävästi ainoa huoltajuusasioista tehty tilastollista päättelyä sisältävä tutkimus on Mari Palo-Revon Helsingin yliopistoon tekemä pro gradu *Lasten huolto- ja asumisriidat Helsingin hovioikeudessa 2003–2006* (2015). Palo-Revon aineisto koostui 231 hovioikeuden päätöksestä sekä näiden taustalla olevista käräjäoikeuden asiakirjoista. Palo-Repo tutki voittoa hovioikeudessa osuustesteillä ja logistisella regressiolla sekä esitteli kattavan tilannekuvan tutkittavasta ilmiöstä.

1.2 Tutkimuskohde

Kun vanhempien yhteiselämä erotilanteessa päättyy, osapuolten on sovittava lapsen asumisesta. Sopimuksella lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pyritään turvaamaan lapsen lailliset oikeudet eron jälkeen. Vaikka juridisesti on kyse lapsen oikeuksien toteutumisesta, vanhemmilla on luonnollisesti myös omaan hyvinvointiin liittyviä kannustimia. Lapsen kanssa vietettyä aikaa pidetään arvokkaana, eikä yksimielisyyttä lapsen edusta aina saavuteta. Asia voidaan laittaa vireille käräjäoikeudessa, jolloin huollosta ja tapaamisoikeudesta annetaan oikeuden päätös. Ratkaisun tukena käytetään usein sosiaaliviranomaisten tekemää olosuhdeselvitystä, jossa arvioidaan osapuolten elinoloja ja muita huoltajuuteen liittyviä valmiuksia.

Vaikka lapsen asumisesta ja tapaamisista on voimassaoleva sopimus tai päätös, saattaa lapsen etu hautautua vanhempien väliseen riitelystä. Lasta ei palauteta tapaamisista tai ei päästetä niihin. Jotta sopimusta noudatettaisiin, voi toinen vanhempi hakea huollon tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa sakon tai noudon uhalla.

Prosessin tulisi varmistaa tehdyn sopimuksen toimivuus, mutta monet pitävät erityisesti tapaamisoikeutta koskevaa täytäntöönpanoa tehottomana. Suurin osa lapsen vieraannuttamisen kohteeksi joutuneista vanhemmista, jotka osallistuivat aiheetta käsittelevään kyselytutkimukseen, ei kokenut sosiaaliviranomaisista tai oikeuslaitoksista olevan hyötyä vakavissa vieraannuttamistilanteissa (Häkkänen-Nyholm, Laajasalo ja Tuuri 2013, 92). Tutkielmassa käytettävä määritelmä vieraannuttamiselle on esitelty jaksossa 4.1.4. Koska täytäntöönpanoasioista ei ole aiemmin tehty kvantitatiivista tutkimusta, kunnollinen tilannekuva puuttuu.

Tutkielman aiheena on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanon tilastollinen analyysi. Tavoitteena on vastata kahteen kysymykseen:

1. Millaisia täytäntöönpanoasiat valtakunnallisesti ovat?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanoasian voittotodennäköisyyteen?

Tutkielmaa varten on oikeudenkäyntiasiakirjoista koostettu numeerinen aineisto, joka käsittää 818 tapausta kahdeksasta käräjäoikeudesta. Näistä 632 päätyi lopulliseen analyysiin. Määrä on oikeustieteellisessä tutkimuksessa poikkeuksellisen suuri. Täytäntöönpanoasian oikeudellisen perustan (luku 2) ja aineistonkeruuprosessin (luku 3) jälkeen esitellään aineiston tärkeimmät muuttujat ja niiden tunnusluvut (luku 4). Huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasiat käsitellään erillisinä aineistoina. Luvussa 5 mallinnetaan logistisella regressiolla hakijan voittotodennäköisyyttä riitaisissa tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevissa asioissa (197 tapausta). Tutkimuksen painopiste on tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa, koska huoltoa koskeva aineisto jäi varsin pieneksi.

Projektin johtajana on yliopistonlehtori Pekka Pere, joka on myös ohjannut tutkielman. Pere toimii Isät lasten asialla ry:n (ILA) hallituksessa, joka on saanut Raha-automaattiyhdistykseltä pienen rahoituksen aineiston keräämistä ja raportin kirjoittamista varten. ILAn hallitus on tehnyt päätöksen, jonka mukaan allekir-

joittaneelle annetaan vapaus tehdä tutkimus riippumattomasti. ILA on osoittanut tutkimusaiheen, mutta ei ole millään muulla tavalla vaikuttanut tutkimustuloksiin.

Luku 2

Täytäntöönpanoasian kuvaus

2.1 Täytäntöönpano osana huoltajuuskiistaa

Tyypillisessä huolto- ja tapaamissopimuksessa lapsi asuu vakituisesti yhdellä vanhemmalla ja tapaa säännöllisesti toista vanhempaa, mutta niin sanottua *vuoroasumista* voidaan myös noudattaa, jos se on lapsen edun mukaista (Aaltonen 2009, 97–100). Tällöin lapsi asuu virallisesti yhdessä osoitteessa, mutta luonapitoaika on vanhempien välillä jaettu tasaisesti. Sitä vanhempaa, jonka luona lapsella on koti-osoite, kutsutaan tässä työssä *lähivanhemmaksi*. Tapaavasta vanhemmasta käytetään nimitystä *etävanhempi*.

Jos lapsen ja etävanhemman tapaamisiin liittyy erityinen huoli lapsen turvallisuudesta, tapaamiset voidaan toteuttaa tuettuina tai valvottuina. *Tuetuissa tapaamisissa* valvoja on käytettävissä koko tapaamisen ajan. *Valvotuissa tapaamisissa* valvojalla on näkö- ja kuuloyhteys lapseen ja vanhempaan (Sosiaalihuoltolaki 27:2). Tapaamispaikkana voi olla lapsen koti tai kunnan tai järjestön tila, jolloin valvojana on paikan työntekijä tai viranomainen. Lapsen kohdistuva uhka voi tarkoittaa tapaavan vanhemman alkoholi- tai mielenterveysongelmaa, perheväki-

valtaa tai kaappausuhkaa. Tapaamiset voidaan järjestää tuettuina tai valvottuina myös, jos lapsi on traumatisoitunut ja pelkää tavattavaa vanhempaa. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2015b.) Koska tuettuja ja valvottuja tapaamisia ei tässä tutkimuksessa ole eroteltu, käytetään molemmista jatkossa nimitystä *valvottu tapaaminen*.

Jos jompikumpi vanhempi ei noudata tehtyä sopimusta tai päätöstä, käräjäoikeudelta voidaan hakea huollon tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa sakon uhalla tai noutona. Vanhempien keskenään tekemä sopimus ei sellaisenaan ole täytäntöön pantavissa, vaan se tulee hyväksyttäväksi ensin kunnan sosiaalihuollon viranomaisella, joka tarkistaa, ettei sopimus ole lapsen edun vastainen. Koska huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat oikeuden päätös ja lastenvalvojalla vahvistettu sopimus kelpaavat kumpikin täytäntöönpanoperusteeksi, kutsutaan molempia jatkossa nimellä *perustepäätös*. *Huollon täytäntöönpanossa* on kyse lähivanhemman hakemasta lapsen palauttamisesta, kun tapaaminen etävanhemman kanssa on jatkunut yli perustepäätöksessä osoitetun ajan. *Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa* hakijana on etävanhempi, jonka tapaamiset lapsen kanssa eivät ole toteutuneet sovitusti.

2.2 Lainsäädäntö ja oikeusprosessi

Määritellään laeille lyhenteet:

HTL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
HTTpL	Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta täytäntöönpanosta
OK	Oikeudenkäymiskaari
KKO	Korkein oikeus

Lisäksi käytetään taulukoissa ja kuvissa lyhenteitä:

HTP	Huollon täytäntöönpano
TOTP	Tapaamisoikeuden täytäntöönpano

2.2.1 Täytäntöönpanoasian tarkoitus

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983; HTL) esitetään asioita, joita lailla halutaan saavuttaa. Lapsen huollolla pyritään lapsen toiveet huomioiden turvaamaan tämän tasapainoinen kehitys, turvallinen kasvuympäristö ja läheiset suhteet vanhempiin (HTL 1 §). Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu (HTL 2 §). Koska täytäntöönpanokäsittelyssä lähtökohta on edellä mainitun lain hengessä määritelty perustepäätös, tavoitteet lapsen edun ja oikeuksien toteutumisessa ovat myös täytäntöönpanoasian perustana. Täytäntöönpanoasiassa ei ratkaista, kuinka huolto ja tapaamisoikeus tulisi järjestää. Kyseessä on tehoste perustepäätöksen noudattamiselle, ja harkittavana on vain, onko pakkotäytäntöönpanolle edellytyksiä.

2.2.2 Vireilletulo

Täytäntöönpanoasiassa sovelletaan pääosin seuraavia säädöksiä: laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta täytäntöönpanosta (619/1996; HTTpL), oikeudenkäymiskaaren (4/1734; OK) hakemusasioita koskevat säännökset sekä uhkasakkolain (1113/90) 8 §:n, 11 §:n, 12 §:n 2 momentin sekä 13 §:n säännökset. Oikeusprosessi alkaa hakijan toimittaessa täytäntöönpanohakemuksen lapsen asuin-kuntaa vastaavaan käräjäoikeuteen (OK 10:14 §). Hakemus annetaan liitteineen tiedoksi vastaajalle, joka antaa asiassa lausuman. Kaikki huoltoa koskevat täytäntöönpanoasiat eivät kuitenkaan saavu käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos perustepäätöksen antamisesta on kulunut alle kolme kuukautta, huoltoa koskeva täytäntöönpanohakemus osoitetaan suoraan ulosottoviranomaiselle (HTTpL 4 §), joka voi tarvittaessa noutaa lapsen tämän vakituiseen asuinpaikkaan. Jos asia kuitenkin vaatii uhkasakon asettamista tai tilanne on jostain muusta syystä selvítettävä perusteellisesti, asia siirretään käräjäoikeuteen (HTTpL 22 §).

2.2.3 Sovittelu

Tavallisesti asia etenee täytäntöönpanosovitteluun, jossa etsitään sovinnollista ratkaisua riitaan ja selvitetään lapsen mielipide, jos se lapsen kehitystaso huomioiden on mahdollista. Sovittelijan kertomukseen on kirjattava puolueettomasti sovittelun vaiheet, ja jos asia jää sovitteluyrityksistä huolimatta riitaiseksi, asia etenee käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Jos perustepäätöksen antamisesta on kulunut alle kolme kuukautta, sovittelua ei pääsääntöisesti järjestetä. Samoin, jos lapsen etu vaatii välitöntä täytäntöönpanoa tai jos aiemman sovittelun perusteella sovittelulle ei nähdä menestymisen mahdollisuutta, voidaan sovittelu jättää toimittamatta. (HTTpL 6–8 §.)

2.2.4 Oikeuden ratkaisu

Täytäntöönpanoon voidaan lähtökohtaisesti ryhtyä, jos perustepäätöstä ei ole noudatettu, eikä asiassa olla päästy sovintoon. Täytäntöönpanon tehosteeksi määrätään ensisijaisesti uhkasakko, mutta jos sillä ei katsota olevan toivottavaa vaikutusta, lapsi voidaan määrätä noudettavaksi (HTTpL 15 ja 16 §). Täytäntöönpanotoimenpiteet tulee tehdä lasta järkyttämättä (HTTpL 3 §), ja noutoa pidetään viimesijaisena pakkokeinona (Gottberg 1997, 188). Täytäntöönpanoon ei lähtökohtaisesti voida ryhtyä, jos 12 vuotta täyttänyt lapsi sitä vastustaa. Samoin alle 12-vuotiaan tahto tulee huomioida, jos tämän katsotaan olevan riittävän kehittynyt. (HTTpL 2 §.) Täytäntöönpanohakemus voidaan myös hylätä, jos täytäntöönpano olisi muuttuneiden olosuhteiden tai jonkin muun syyn takia selvästi lapsen edun vastaista (HTTpL 14 §).

2.2.5 Muutokset perustepäätökseen

Täytäntöönpanoasian yhteydessä voidaan rajoitetusti muuttaa tapaamisoikeutta, jos sen katsotaan edesauttavan tapaamisoikeuden toteutumista ja se on lapsen edun mukaista. Vähäinen muutos voi olla pysyvä – merkittävä muutos väliaikainen. (HTTpL 13 §.) Muutoin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa perusteriitaa ei voida käsitellä yhdessä täytäntöönpanoasian kanssa (HTTpL 27 §). Luvuissa 3–6 esiteltävää aineistoa kerätessä ilmeni, että vähäisenä pidettiin muutoksia, jotka koskivat esimerkiksi lapsen hakemisen kellonaikaa tai paikkaa, yksittäisen juhlapyhän luonapitoa tai vanhempien välistä viestintää. Vähäinen muutos ei siis oleellisesti laajentanut tai supistanut tapaamisoikeutta. Merkittäviä väliaikaisia muutoksia tehtiin, jos haluttiin saada katkolla olleet tapaamiset käynnistymään. Esimerkiksi etävanhemman ja tätä vieroksuvan lapsen välistä luottamusta voitiin yrittää palauttaa päivätapaamisissa, jotta perustepäätöksen mukaiset tapaamiset voisivat taas toteutua.

2.2.6 Sakon tuomitseminen

Jos perustepäätöstä ei noudateta langetetusta uhkasakosta huolimatta, hakija voi uudella täytäntöönpanohakemuksella vaatia uhkasakkoa maksettavaksi. Jos vastaajalla on ollut hyväksyttävä syy velvoitteen laiminlyömiseen, ei sakkoa tuomita. Samoin, jos velvoite on suoritettu ennen sakon tuomitsemista, asia raukeaa. (HTTpL 19 §.)

2.2.7 Oikeudenkäymisstrategia

Jos mainittuja lainkohtia tarkastellaan asianosaisten näkökulmasta, oikeudenkäynnissä menestyäkseen hakijan on osoitettava, että

1. perustepäätöstä ei ole noudatettu,
2. noudattamatta jättäminen on johtunut vastaajasta,
3. ilman täytäntöönpanoa vastaaja jättäisi noudattamatta perustepäätöstä myös jatkossa, ja
4. olosuhteet eivät ole perustepäätöksen antamisen jälkeen sillä tavalla muuttuneet, että täytäntöönpano olisi lapsen edun vastaista.

Jos vastaaja ei kiistä perustepäätöksen noudattamatta jättämistä, tämän on osoitettava, että

1. noudattamatta jättämiselle on ollut hyväksyttävä syy, kuten lapsen sairastuminen tai *force majeure*,
2. noudattamatta jättäminen on johtunut hakijan menettelystä tai riittävän kehittyneen lapsen voimakkaasta vastustuksesta, tai
3. olosuhteet ovat perustepäätöksen antamisen jälkeen sillä tavalla muuttuneet, että täytäntöönpano olisi lapsen edun vastaista.

Luku 3

Aineiston kuvaus

3.1 Keruu

Tutkimuksen lähtökohtana oli koota valtakunnallinen tilastoaineisto, joka sisältää luvussa 2 esiteltyjen tutkimuskohteen ja lainsäädännön kannalta oleelliset muuttajat. Pääsyä myös salassa pidettäviin asiakirjoihin pidettiin tärkeänä, koska monen muuttujan arvo tulisi löytymään niistä. Laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, 7 §) säädetään, että oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, ellei niitä erikseen määrätä salassa pidettäväksi, ja että kenellä tahansa on oikeus saada tietoa julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista. Tiedonsaantiin on kuitenkin ehtoja. Laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999, 16 §) todetaan, että julkinen tieto asiakirjoista annetaan pyydetyksi, jos siitä ei esimerkiksi asiakirjojen lukumäärän takia aiheudu *"kohtuutonta haittaa virkatoiminnalle"*. Lisäksi saman lain 28 §:n nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista voidaan harkinnan mukaan antaa tietoa tieteellistä tutkimusta tai tilastointia varten.

Koska kvantitatiivinen analyysi edellyttää suurta havaintomäärää ja siten poikkeuksellista osallistumista käräjäoikeuksien henkilökunnalta, haimme yhteistyös-

sä yliopistonlehtori Pekka Peren kanssa tutkimuslupaa yksitellen kaikkiin Suomen käräjäoikeuksiin Ahvenanmaata lukuunottamatta. Näistä 26 käräjäoikeudesta 23 myönsi tutkimusluvan sekä julkisiin että salassa pidettäviin asiakirjoihin, yksi käräjäoikeus (Vantaa) myönsi tutkimusluvan vain julkisiin asiakirjoihin ja kaksi käräjäoikeutta (Etelä-Savo ja Kanta-Häme) jätti kokonaan vastaamatta hakemukseen. Oikeusrekisterikeskus myönsi tutkimusta varten valtakunnallisen diaarinumerolis-
tauksen vuosina 2000–2015 ratkaistuista asianimikkeen 3410 tapauksista, ja listan avulla yksilöitiin halutut asiakirjat käräjäoikeuksien kanssa asioidessa.

Aineisto kerättiin vuoden 2015 maaliskuun ja joulukuun välisenä aikana. Kaikissa kahdeksassa käräjäoikeuksissa vierailu ei ollut mahdollista, mutta avuliaat virkai-
lijat Oulun, Etelä-Karjalan ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuksissa kopioivat ja lähettivät suuren määrän aineistoa Helsinkiin luettavaksi. Espoon, Helsingin, Hyvin-
kään, Tuusulan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksien materiaalit luettiin paikan
päällä. Vaikka käräjäoikeudet on otettu mukaan tutkimukseen käytännön syiden
perusteella, joukkoa voidaan pitää maantieteellisesti monimuotoisena. Havainto-
määräksi kertyi 818 tapausta, joista tutkittavaksi otettiin 632 (jakso 3.4).

3.2 Käräjäoikeudet

Aineisto on kerätty kahdeksan eri käräjäoikeuden oikeudenkäyntiasiakirjoista. Tau-
lukossa 1 on esitetty tapausten frekvenssit käräjäoikeuden ja vireilletulovuoden
mukaan. Tapauksia on otettu mukaan seuraavasti:

Espoo

Järjestyksessä kaikki vuosina 2001–2003 ja 2005–2007 vireille tulleet tapauk-
set sekä kolme satunnaisesti valittua tapausta vuodelta 2004.

Etelä-Karjala

Kaikki vuosina 2000–2015 ratkaistut Etelä-Karjalan ja entisten Imatran ja

Lappeenrannan käräjäoikeuksien tapaukset.

Etelä-Pohjanmaa

Päätökset kaikista vuosina 2000–2015 ratkaistuista Etelä-Pohjanmaan ja entisten Alavuden, Kauhajoen, Lapuan ja Seinäjoen käräjäoikeuksien tapauksista.

Helsinki

Suurin osa vuosien 2010 ja 2011 tapauksista. Kerätty peräkkäiset tapaukset alkaen kunkin vuoden lopusta kohti vuoden alkua.

Hyvinkää

Kaikki vuosina 2000–2015 ratkaistut Hyvinkään ja entisen Riihimäen käräjäoikeuksien tapaukset.

Oulu

Kaikki vuosina 2000–2015 ratkaistut Oulun ja entisen Kuusamon käräjäoikeuksien tapaukset pois lukien peruutetut tapaukset.

Tuusula

Alkaen vuonna 2000 ratkaistuista tapauksista kaikki järjestyksessä vuonna 2007 vireille tulleisiin tapauksiin.

Varsinais-Suomi

Kaikki 18.5.2005 ja 3.8.2007 välillä Turun toimipisteessä vireille tulleet tapaukset.

Vuonna 2015 ratkaistuilla tapauksilla tarkoitetaan aineiston lukuhetkeen mennessä ratkaistuja tapauksia, koska aineisto kerättiin vuoden 2015 aikana. Ratkaistuilla tapauksilla tarkoitetaan kaikkia tapauksia, joiden käsittely käräjäoikeudessa on päättynyt. Hovioikeuteen edenneistä tapauksista käräjäoikeusaineisto sisälsi vain päätökset.

KO	vireilletulovuosi (vv)								
	99	00	01	02	03	04	05	06	07
Espoo	–	–	16	16	13	3	16	22	25
Etelä-Karjala	–	4	5	4	5	6	4	7	2
Etelä-Pohjanmaa	1	3	3	5	1	3	1	4	7
Helsinki	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hyvinkää	–	1	3	4	12	3	8	11	8
Oulu	–	6	8	8	6	7	7	5	8
Tuusula	2	5	9	6	9	11	7	8	14
Varsinais-Suomi	–	–	–	–	–	–	14	13	15
yht.	3	19	44	43	46	33	57	70	79
%	0.5	3.0	7.0	6.8	7.3	5.2	9.0	11.1	12.5

KO	vireilletulovuosi (vv)								yht.	%
	08	09	10	11	12	13	14	15		
Espoo	–	–	–	–	–	–	–	–	111	17.6
Etelä-Karjala	2	9	2	6	2	4	3	1	66	10.4
Etelä-Pohjanmaa	5	4	5	8	3	4	6	1	64	10.1
Helsinki	–	–	24	23	–	–	–	–	47	7.4
Hyvinkää	12	13	9	5	6	12	3	–	110	17.4
Oulu	5	11	12	5	12	14	6	1	121	19.1
Tuusula	–	–	–	–	–	–	–	–	71	11.2
Varsinais-Suomi	–	–	–	–	–	–	–	–	42	6.6
yht.	24	37	52	47	23	34	18	3	632	
%	3.8	5.9	8.2	7.4	3.6	5.4	2.8	0.5		100.0

Taulukko 1: Havaintojen lukumäärä käräjäoikeuksittain ja vuosittain, HTP + TOTP

Vaikka kyseessä ei ole varsinainen satunnaisotanta, tavoitteena on ollut välttää

tutkittavien asioiden kannalta ongelmallista aineiston valikoitumista sekä saada riittävästi havaintoja eri puolilta Suomea. Analyysejä on siis tarkoitus yleistää koko populaatioon seuraavin rajoittein:

- Etelä-Pohjanmaan aineistossa on mukana vain päätökset, jolloin tausta-asiakirjoista löytyviä muuttujia ei ole voitu kirjata. Näillä havaintoriveillä on siis tavallista vähemmän tietoa esimerkiksi asiaan osallisten iästä, lapsen tahdosta tai syytöksistä. Niissä tapauksissa, jotka ovat edenneet oikeuden ratkaistavaksi, asia on tavallisesti esitelty varsin kattavasti osapuolten vaatimuksissa, päätöslauselmassa ja sen perusteluissa. Sovinnoissa päätökseen ei ole jäänyt juuri mitään taustatietoa, vaan sillensäjättämispäätös on lyhyt ja ytimekäs. Etelä-Pohjanmaan materiaalia ei voida hyödyntää kaikissa analyyseissä.
- Oulun aineisto ei sisällä peruutetuksi merkittyjä tapauksia, joita ovat osa sovinnosta. Oulun aineistoa ei voida hyödyntää kaikissa sovintoihin liittyvissä analyyseissä.

Etelä-Pohjanmaan ja Oulun käräjäoikeuksien aineistojen huomioiminen analyyseissä mainitaan tilanteen tullen.

3.3 Täytäntöönpanoasian tyyppi

Taulukossa 2 on esitetty tapausten frekvenssit täytäntöönpanoasian tyyppin ja hakijan sukupuolen mukaan. Huolto- ja tapaamissopimukset on typistetty kahteen luokkaan sen mukaan, kumman vanhemman luona lapsi viettää suurimman osan ajastaan. Aineisto sisältää myös muutaman tapauksen, jossa on noudatettu viikko-viikko-mallin vuoroasumista. Nämä tapaukset on tässä tutkimuksessa luokiteltu huoltoa koskevaksi täytäntöönpanoasiaksi riippumatta siitä, kummalle lähivanhemmuus on muodollisesti osoitettu. Havaitaan, että tapaamisoikeuden täytäntöönpanoja on 87.8 % kaikista havainnoista. Tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa

hakee useimmiten isä, huollon täytäntöönpanoa äiti. Tämä selittynee sillä, että suurimmassa osassa huolto- ja tapaamissopimuksia lapsen asuminen on osoitettu äidille (jaksot 4.1.1 ja 4.2.1).

täytäntöönpanoasia	hakija		yht.	%
	äiti	isä		
huolto	54	23	77	12.2
tapaamisoikeus	90	465	555	87.8
yht.	144	488	632	
%	22.8	77.2		100.0

Taulukko 2: Täytäntöönpanoasian tyyppi hakijan sukupuolen mukaan.

Jaksossa 2.2.2 todettiin, että huoltoa koskeva täytäntöönpanoasia ei saavu käräjäoikeuden käsiteltäväksi, jos perustepäätöksen antamisesta on kulunut alle kolme kuukautta. Kyseiset tapaukset jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Huollon täytäntöönpanosta saatiin vain 77 havaintoa, ja sitä käsitellään vain lyhyesti jaksossa 4.2.

3.4 Sivuutetut tapaukset

Alkuperäisestä aineistosta on poistettu 186 tapausta, jotka eivät soveltuneet analyysiin. Tapauksia on jätetty pois seuraavista syistä:

- Hakemus hylättiin ennen tiedoksiantoa vastaajalle. Näin kävi, jos täydennyskehotukseen ei vastattu, täytäntöönpanokelpoista perustepäätöstä ei ollut tai hakemus oli jostain muusta syystä selvästi lakiin perustumaton.

- Hakemus peruutettiin tuntemattomasta syystä ennen tiedoksiantoa vastaajalle.
- Asia siirrettiin toiseen käräjäoikeuteen.
- Täytäntöönpanoperuste poistui käsittelyn aikana jossain muussa oikeudenkäynnissä annetun päätöksen tai saavutetun sovinnon seurauksena. Useimmiten kyse oli ratkaisusta perustepäätöstä koskevassa riidassa.
- Täytäntöönpanohakemus peruutettiin, koska riita haluttiin ratkaista perustepäätöstä koskevassa oikeudenkäynnissä.
- Asia käsiteltiin yhdessä toisen täytäntöönpanoasian kanssa. Yhdistetty käsittely kirjattiin yhtenä tapauksena siten, että vireilletulo- ja päätöspäivä kirjattiin uusimmasta tapauksesta.
- Kyseessä oli hovioikeuden käräjäoikeudelle antama täytäntöönpanomääräys.
- Vastaaajana oli joku muu kuin lapsen vanhempi.
- Asiakirjoista ei selvinnyt, onko kyseessä huoltoon vai tapaamisoikeuteen liittyvä täytäntöönpanohakemus, tai asiakirjat olivat muutoin liian puutteelliset tapauksen kirjaamiseen. Nämä olivat lähes kaikki sovintoja, joista puuttui tausta-asiakirjat. Etelä-Pohjanmaan aineistossa näitä oli paljon, koska sieltä saatiin vain päätökset.

3.5 Esimerkkitapauksia

Täytäntöönpanoasiat olivat hyvin erilaisia. Joitain yleisiä ilmiöitä kuitenkin oli. Alla on esitelty havaintoaineistosta neljä todellista täytäntöönpanoasiaa, jotka sisältävät tapauksissa usein esiintyviä piirteitä. Tapauksia 1–4 voi siis pitää tyyppiesimerkkeinä omassa luokassaan. Tapauksissa asianosaiset on merkitty lyhenteillä H = hakija ja V = vastaaaja.

Tapaus 1: sovinto – tapaamisoikeuden täytäntöönpano

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa hakee äiti (H), jonka luona 6-vuotias poikansa käy joka toinen viikko viikonlopputapaamisessa sekä kaksi kertaa viikossa päivä-tapaamisessa. H pyytää käräjäoikeutta velvoittamaan isän (V) sallimaan H:n ja lapsen väliset tapaamiset, koska V on estänyt tapaamisia kymmenesti kuluneen vuoden aikana. V esittää vastineessaan selitykseksi kyseisille päivämäärille lapsen sairastelun ja osapuolten erilaiset tulkinnat perustepäätöksestä. V myös pitää hakemusta kyseenalaisena, koska H itse on toistuvasti ja ilmoittamatta jättänyt tapaamisia väliin. Osapuolet sopivat asian sovittelussa. Perustepäätöstä muutetaan vähäisesti siten, että keskellä viikkoa tapahtuvat kaksi päivätapaamista korvataan yhdellä yön yli kestäväällä arkitapaamisella.

Tapaus 2: hakijan voitto – tapaamisoikeuden täytäntöönpano

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa hakee isä (H), jonka luona 6-vuotias tyttärensä käy joka toinen viikko viikonlopputapaamisessa. H pyytää käräjäoikeutta panemaan tapaamisoikeuden täytäntöön juoksevan sakon uhalla, koska äiti (V) on viimeisen puolen vuoden aikana toistuvasti estänyt tapaamisia ilman hyväksyttävää syytä. H:n mukaan esitettyjä syitä ovat olleet lapsen sairastuminen, juhla tai matka. Lisäksi V on tapaamisajankohtana jättänyt vastaamatta H:n viesteihin ja käännäyttänyt tämän takaisin, kun tämä on tullut hakemaan lasta. Epäonnistuneita tapaamisia on H:n mukaan ollut 11. V ei ole omasta mielestään estänyt tapaamisia, vaan H on itse jättänyt saapumatta hakemaan lasta tai on ollut sovittusta kellonajasta myöhässä. V:n mukaan lapsi pelkää H:aa ja on kieltäytynyt lähtemästä tapaamisiin. Sovittelussa V ilmaisee haluavansa jättää tapaamiset lapsen oman tahdon varaiseksi. V ei estä tapaamisia, mutta ei ole valmis myötävaikuttamaan niiden toteutumiseen. Kun sovittelija haastattelee lasta ilman vanhempien läsnäoloa, lapsi pitää tapaamisia kivoina, eikä kritisoi niitä.

Oikeus katsoo, että V on toistuvasti rikkonut perustepäätöstä tapaamisoikeudesta. Tilanteita, joissa lapsi ei ole tahtonut lähteä H:n mukaan, on todistetusti tapah-

tunut, mutta oikeuden mielestä tämä on johtunut siitä, että lapsi on huomannut V:n suhtautuvan vaihtelevasti tapaamisiin, ja että tapaamisia on viime aikoina ollut vähän. Oikeus hyväksyy hakemuksen ja asettaa kertaluontoisen uhkasakon täytäntöönpanon tehosteeksi. Koska toteutuneita tapaamisia on ollut vähän, tapaamisoikeus toteutetaan väliaikaisesti päivätapaamisina ja siten, että lapsi noudeetaan päiväkodista eikä kotoa. V määrätään korvaamaan H:n oikeudenkäyntikulut korkoineen.

Tapaus 3: vastaajan voitto – tapaamisoikeuden täytäntöönpano

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa hakee isä (H), jonka 10- ja 7-vuotiailla tyttäriillä on oikeus tavata H:aa valvotusti joka toinen lauantai kunnan tapaamispaikassa. Voimassa oleva perustepäätös on noin vuoden vanha, mutta H on tavannut lapsiaan viimeksi yli neljä vuotta sitten, jolloin lapset olivat 6- ja 3-vuotiaita. H:n mielestä äiti (V) kieltäytyy tuomasta lapsia tapaamisiin ja manipuloi lapsia suhtautumaan kielteisesti tapaamisiin. H:n mielestä V:n tavoite on vieraannuttaa lapset kokonaan H:sta. H myöntää käyttäneensä aikoinaan alkoholia vähän liikaa, mutta asia ei vaikuta enää näihin tapaamisiin.

V sanoo tehneensä kaikkensa, jotta valvotut tapaamiset voisivat toteutua, mutta ei voi pakottaa lapsia tapaamisiin. V:n mukaan tapaamisia yritettiin aikoinaan muutamia kertoja, mutta lapset eivät suostuneet tulemaan ulos autosta tapaamispaikan pihalla. V katsoo vastustuksen taustalla olevan H:n alkoholinkäytön ja tämän väkivaltaisuuden V:aa kohtaan yhteiselämän aikana. H ei V:n mukaan ole ollut myöskään riittävän aktiivinen alkuvaiheessa tai edes yrittänyt pitää yhteyttä lapsiin. V on valmis edistämään valvottujen tapaamisten onnistumista vain, jos lapset itse osoittavat niihin kiinnostusta. V:n mielestä H:n tulisi nyt lopettaa jatkuvat oikeusprosessit, jotta lasten uteliaisuus H:aa kohtaan voisi joskus omaehtoisesti herätä. Sovittelijan haastattellessa lapsia tytöistä vanhempi suhtautuu jyrkän kielteisesti tapaamisiin ja kysyy, eikö näiden asioiden käsittely voisi jo loppua. Hänen ainoa muistikuva H:sta on tämän riehuminen, eikä hän muista mitään positiivista asiaa H:sta. Tytöistä nuorempi ei muista H:aa lainkaan, eikä ymmärrä, miksi

hänen tulisi tätä nähdä. Jokin H:ssa pelottaa, mutta lapsi ei osaa yksilöidä mikä.

Oikeus katsoo, että V ei ole estänyt tapaamisia, vaan on suhtautunut asiaan passiivisesti. Oikeuden mielestä V ei voi pakottaa lapsia tapaamisiin, vaan tapaamisten tulee perustua lasten omaan tahtoon nähdä H:aa. Oikeus katsoo sovittelijoiden ja todistajien kertomusten perusteella, että lapset eivät tahdo tavata H:aa, ja että H ei ole itsekään riittävästi pyrkinyt pitämään yhteyttä lapsiin. Oikeus hylkää hakemuksen, ja osapuolet vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Tapaus 4: vastaajan voitto – huollon täytäntöönpano

Huollon täytäntöönpanoa hakee äiti (H), jonka luona 12-vuotias tyttärensä perustepäätöksen mukaan asuu. Lapsella on oikeus tavata isäänsä (V) joka toinen viikonloppu, mutta kolme viikkoa ennen hakemuksen vireilletuloa juuri 12 vuotta täyttänyt lapsi ei ole omasta tahdostaan palannut tapaamiselta kotiin. H:n mukaan lapsi haluaa asua mieluummin V:n luona, koska tämä ei aseta lapselle rajoja. H:n mukaan V antaa lapsen käyttää alkoholia ja tupakoida, viettää aikaa liian vanhojen nuorten seurassa ja seurustella poikien kanssa. Lapsen elämä V:n luona ei H:n mukaan ole turvallista, vaan 12-vuotias lapsi tarvitsee selvät rajat. V lahjoo lasta näillä vapauksilla, jotta saisi pitää lapsen itsellään.

V:n mukaan lapsi on jättänyt palaamatta H:n luo täysin omasta tahdostaan, eikä V ole millään lailla kannustanut lasta jäämään. Vaikka V myöntää kasvatustapansa olevan vapaampi kuin H:n, on H:n näkemys niistä V:n mukaan kärjistetty. Lapsi on kertonut V:lle pelkäävänsä H:aa, koska tämä oli käyttäytynyt väkivaltaisesti ja käynyt lapseen käsiksi. Sovittelijan haastatellessa lasta tämä kertoo H:n vaativan häneltä liikoja koulunkäynnin suhteen ja pitää elämää H:n luona liian rajoitettuna. Lapsi ja H riitelevät usein, H antaa kotiarestia ja on väkivaltainen. Lapsen mukaan matka kouluun H:n luota on pitkä, ja kaikki läheiset ihmiset asuvat V:n paikkakunnalla. Sovittelijan näkemyksen mukaan lapsi saa asianmukaista huolenpitoa kumman tahansa vanhemman luona, mutta ei pidä lapsen mielenosoituksellista muuttoa V:n luo oikeana tapana ratkaista ongelmia H:n kanssa.

Oikeus toteaa, että lapsi on täyttänyt 12 vuotta, eikä täytäntöönpanoon voida ryhtyä vastoin tämän vakaaseen harkintaan perustuvaa tahtoa. Oikeuden mukaan mistään ei voida päätellä, että V olisi pyrkinyt vaikuttamaan lapsen mielipiteeseen. Olosuhteet V:n luona ovat lausuntojen perusteella hyvät, ja perustepäätöstä koskeva asiakin on laitettu vireille toisessa käräjäoikeudessa. Oikeus hylkää hakemuksen, ja osapuolet vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Luku 4

Osa-aineistot

Luvussa testataan tilastollisia merkitsevyyksiä seuraavilla testeillä:

- Mann-Whitneyn testillä (Hollander, Wolfe ja Chicken 2014, 115–119) testataan ilman parametrioletuksia, onko muuttujan todennäköisyysjakauma F sama populaatiossa 1 ja 2. Nollahypoteesi on $H_0 : F_1 = F_2$.
- Fisherin eksaktilla testillä (Agresti 2007, 46–47) testataan, onko indikaattorimuuttujan tapahtumatodennäköisyys π sama populaatioissa 1 ja 2. Nollahypoteesi on $H_0 : \pi_1 = \pi_2$.
- Binomitestillä (Agresti 2007, 8) testataan, onko indikaattorimuuttujan tapahtumatodennäköisyys π tietty luku π_0 . Nollahypoteesi on $H_0 : \pi = \pi_0$.

Tilastollisesti merkitsevinä pidetään tuloksia, joissa testisuureen p -arvo < 0.05 .

4.1 Tapaamisoikeuden täytäntöönpano

4.1.1 Asianosaiset

Täytäntöönpanoasia on luonteeltaan epäsymmetrinen. Perusteriidassa kummankin osapuolen vaatimus koskee huolto- ja tapaamissopimuksen sisältöä, mutta täytäntöönpanoasiassa hakija on syyttävässä asemassa; todistustaakka on hänellä (jakso 2.2.7). On kiinnostavaa tietää, miten isän ja äidin hakemat täytäntöönpanoasiat eroavat, ja onko täytäntöönpanoriitaan ajautuminen jollakin huoltomuodolla todennäköisempää kuin toisella. Taulukossa 2 esitettiin sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon lukumäärät hakijan sukupuolen mukaan. Aineisto sisältää yksittäisiltä asianosaispareilta useita oikeudenkäyntejä, jotka on tarkoituksenmukaista tulkita osaksi yhtä riitaa. Siksi asianosaisia tarkasteltaessa käytetään aineistoa, jossa on kultakin asianosaisparilta mukana vain ensimmäinen täytäntöönpanoasia (taulukko 3).

Havaitaan, että 84.3 %:ssa tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasioista hakijana eli etävanhempana oli isä. Tätä osuutta voidaan verrata koko populaatiota koskeviin tilastoihin lapsen asumisesta. Vuosina 2008–2014 sosiaalitoimi vahvisti 127 249 lapsen asumista koskevaa sopimusta, joista 82.5 %:ssa lapsen asuminen vahvistettiin äidin luokse ilman havaittavaa ajallista trendiä (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2015a). Kyseinen osuus ei sisällä vuoroasumisia, joita täytäntöönpanoaineistossa oli muutama. Ero aineistosta ja koko populaatiosta saatavien osuuksien välillä on vain noin 2 %, joten tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanokäsittelyyn päädytään likimain samalla todennäköisyydellä, oli lapsen lähivanhempana isä tai äiti. On huomioitava, että THL:n tilastoraportista puuttuvat oikeuden vahvistamat huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat päätökset, joissa tilanne lienee keskimäärin riittävämpi ja lähivanhempien sukupuolijakauma voi olla erilainen. Oikeuden vahvistamia huolto- ja tapaamissopimuksia oli 74.8 % kaikista perustepäätöksistä aineistossa.

täytäntöönpanoasia	hakija		yht.	%
	äiti	isä		
huolto	48	20	68	13.6
tapaamisoikeus	68	364	432	86.4
yht.	116	384	500	
%	23.2	76.8		100.0

Taulukko 3: Täytäntöönpanoasian tyyppi hakijan sukupuolen mukaan, kun huomioidaan vain yksi tapaus kultakin asianosaisparilta.

Noin 85 %:ssa tapauksista sekä äidin että isän kotimaa oli Suomi (taulukko 4). Niistä 43 tapauksesta, joissa vain toinen osapuoli oli syntyperäinen suomalainen, lapsen asuminen oli määrätty syntyperäiselle suomalaiselle 35 kertaa. Selkeän osajoukon muodostavat monikulttuuriset asianosaisparit, joissa lapsi asuu suomalaissyntyisellä äidillä ja ulkomaalaistaustainen isä hakee tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa. Kotimaa ja ulkomaalaistaustaisuus on määritelty liitteessä A.1. Asianosaisten mediaani-ikä oli 38.11 vuotta isän ollessa keskimäärin 3.30 vuotta äitiä vanhempi. Syntymäaikatieto puuttui 20 %:lla asianosaisista ja 23 %:lta asianosaispareista vähintään toiselta.

kotimaa: Suomi	hakija		yht.	%
	äiti	isä		
molemmat	55	313	368	85.2
vain äiti	4	31	35	8.1
vain isä	4	4	8	1.9
ei kumpikaan	5	16	21	4.9
yht.	68	364	432	
%	15.7	84.3		100.0

Taulukko 4: Vanhempien syntyperä, TOTP.

Neljä viidestä asianosaisesta turvautui asianajajaan tai muuhun oikeudenkäyntiavustajaan. Näin oli riippumatta siitä, oliko kyseessä hakija, vastaaja, isä tai äiti. Osuus saattaa olla hieman aliarvioitu puutteellisten oikeudenkäyntiasiakirjojen takia. Osapuolet valitsivat mieluiten samaa sukupuolta olevan edustajan, mutta käytäntö oli äideillä yleisempi kuin isillä; äitien edustajista 63 % oli naisia, isillä miesedustajien osuus oli 56 %.

4.1.2 Lapset

Asianosaiset riitelivät tavallisesti yhdestä tai kahdesta lapsesta (taulukko 5), jonka mediaani-ikä oli hakemuksen vireilletulohetkellä 7.8 vuotta (taulukko 6 ja kuva 1). Isän luona asuvat lapset olivat keskimäärin vanhempia kuin äidin luona asuvat. Ero on tilastollisesti merkitsevä (Mann-Whitneyn testi, testisuureen $p < 0.00001$). Lisäksi tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasioissa lapsen sukupuoli on useammin sama lähivanhemman kuin etävanhemman kanssa (taulukko 6). Ero osuuksissa ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä (Fisherin eksakti testi). Lapsen iän yhteyden lähivanhemman sukupuoleen ovat havainneet myös Fox ja Kelly (1995, 703)

sekä Palo-Repo (2015, 41–42): isän todennäköisyys voittaa huoltajuutta koskeva riita suurenee lapsen iän kasvaessa. Lisäksi Foxin ja Kellyn (1995, 703) mukaan isän todennäköisyys saada yksinhuoltajuus kasvaa vanhimman lapsen ollessa poika.

	lasten lkm						
	1	2	3	4	5	6	yht.
tapauksien lkm	269	127	27	6	2	1	432
%	62.3	29.4	6.3	1.4	0.5	0.2	100.0

Taulukko 5: Tapauksien lukumäärät lasten lukumäärän mukaan, TOTP.

	hakija		
	äiti ⁽¹⁾	isä ⁽²⁾	kaikki
lasten ikä (mediaani)	9.70	7.39	7.81
tyttöjen osuus (%)	48.6	53.4	52.7

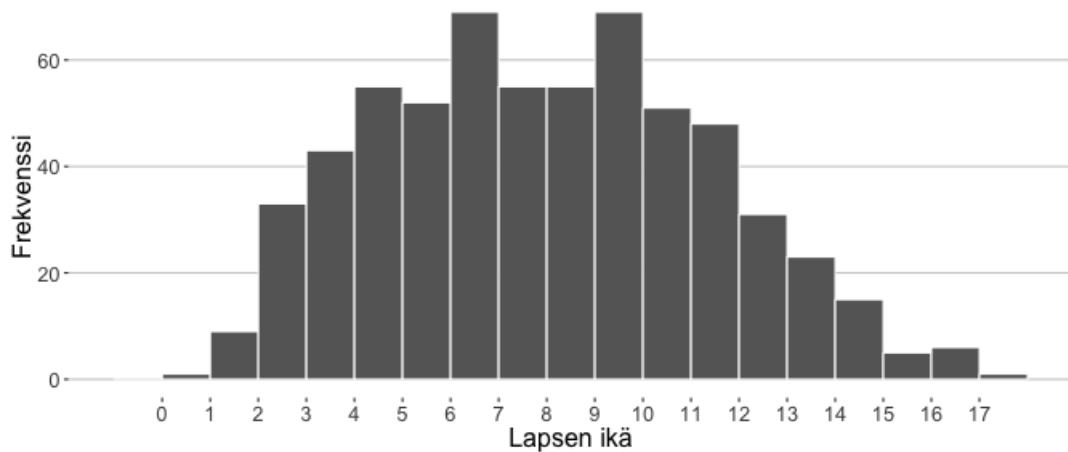
⁽¹⁾ 105 lasta

⁽²⁾ 517 lasta

Taulukko 6: Lapsen mediaani-ikä vireilletulohetkellä ja tyttöjen osuus hakijan sukupuolen mukaan, TOTP.

4.1.3 Valvotut tapaamiset

Valvottujen tapaamisoikeuksien osuus perustepäätöksissä oli 11.8 % (taulukko 7). Vertailutilastoa vastaavasta osuudesta koko populaatiossa ei ole saatavilla. Tapaamisoikeus oli määrätty valvotuksi suhteellisesti useammin isillä kuin äideillä, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevä (Fisherin eksakti testi).

Kuva 1: Lapsen ikä hakemuksen vireilletulohetkellä, TOTP.

tapaamisoikeus	hakija		yht.	%
	äiti	isä		
valvottu	4	47	51	11.8
ei valvottu	64	317	381	88.2
yht.	68	364	432	
%	15.7	84.3		100.0

Taulukko 7: Valvotut tapaamiset, TOTP.

4.1.4 Syytökset

Osapuolten toisiaan kohtaan esittämistä syytöksistä kirjattiin vakavimmat:

Väkivalta

Syytös vastapuolen tai tämän taloudessa asuvan henkilön henkisestä tai fyysisestä väkivallasta lasta kohtaan. Henkiseksi väkivallaksi on tulkittu asioita,

kuten pitkäkestoinen tai järjestelmällinen alistaminen tai mitätöiminen ja tilaan lukitseminen rangaistuskeinona. Väkivallaksi on luettu vahingoittamistarkoituksessa tehdyn pahoinpitelyn lisäksi kaikki fyysinen rankaiseminen ja kurittaminen.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Syytös tai epäily vastapuolen tai tämän taloudessa asuvan henkilön lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö

Syytös mielenterveysongelmista tai ongelmallisesta päihteiden käytöstä. Tässä on huomioitu niin alkoholismi kuin aikuisten juhlinta lasten läsnäollessa sekä muu alkoholin käytön vaikutus luonapidon aikana.

Vieraannuttaminen

Syytös lapsen *vieraannuttamisesta* toisesta vanhemmasta. Vieraannuttaminen määritellään tässä työssä tietoisena lapsen ja vanhemman etäännyttämisenä toisistaan esimerkiksi tapaamisia estämällä ilman hyväksyttävää syytä. Etäännytynyt lapsi ei koe vanhempaa osana lähipiiriään tai muista tätä kunnolla.

Manipulointi

Syytös lapsen manipuloinnista, aivopesusta tai muusta lapsen mielipiteen ohjaamisesta toista vanhempaa vastaan siten, että edellä määritellyn vieraannuttamisen tunnusmerkit eivät muutoin täyty.

Kaappaus

Syytös lapsen kaappauksesta ulkomaille tai sen uhasta.

Muu

Muu vakava syytös, jolla pyritään vaikuttamaan vastapuolen henkilökuvaan ja sitä kautta oikeuden päätökseen. Tässä on huomioitu syytökset kotirauhan rikkomisesta, väkivaltaisuudesta jotain muuta kuin lasta kohtaan, rikkollisesta toiminnasta, heitteillejätöstä tai muusta sellaisesta lapsen kasville vahingollisesta elämäntyylisestä, jota ei voi kirjata muihin syytösmuuttujiin.

Taulukossa 8 on esitetty asianosaisten toisiaan kohtaan esittämät syytökset sen mukaan, onko syytöksen esittäjä ollut hakijana vai vastaajana. Lisäksi niistä tapauksista, jotka ovat edenneet oikeuden ratkaistavaksi, on esitetty, kuinka monta syytöstä oikeus on todennut ja kuinka monta jättänyt toteamatta. Toteen näytetyllä syytöksellä tarkoitetaan syytöstä, jonka oikeus katsoi näytetyksi toteen, tai jonka sisältöön oikeus viittasi tapahtuneena asiana. Manipulointisyytöstä ei ole kerätty alusta lähtien, joten siihen liittyvät frekvenssit tulee suhteuttaa 335 tapauksen osa-aineistoon.

Hakijan ja vastaajan syytökset poikkeavat toisistaan. Kun otetaan huomioon asetelman epäsymmetrisyys (jakso 4.1.1) ja jaksossa 2.2.7 esitetty oikeudenkäymisstrategia, tulos on odotettu. Tapauksissa oli lähes aina riidatonta, että tapaamisia oli jäänyt toteutumatta, ja hakijan keskeisin argumentti oli voimassaoleva perustepäätös. Vastaaajalle puolestaan syytösten esittäminen oli relevanttia; tämän oli voitava osoittaa, että perustepäätöksen noudattamatta jättäminen oli perusteltua. Tämä näkyy syytösten määrässä: vastaajat esittivät yli kaksinkertaisen määrän syytöksiä hakijoihin verrattuna. Lapsen kielteinen suhtautuminen hakijaan oli varsin yleistä (jakso 4.1.5), mikä ilmenee myös syytöksissä. Hakija ei useinkaan pitänyt lapsen haluttomuutta tapaamisiin aitona vaan pikemminkin heijastuksena vastaajan mielipiteistä. Noin kaksi kolmesta hakijan esittämästä vakavasta syytöksestä koski manipulointia tai lapsen vieraannuttamista hakijasta. Vastaaaja katsoi lapsen kielteisen tahdon johtuvan hakijan toiminnasta, mikä näkyy vastaajan esittämien päihde- ja väkivaltasyytösten yleisyytenä. Lisäksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö nostettiin esille 8 %:ssa tapauksista. Muista vakavista syytöksistä ylivoimaisesti yleisin oli hakijan väkivaltaisuus vastaajaa kohtaan. Vaikka oikeus ei nähnyt väkivaltaisuutta tapaamisten kannalta raskauttavana, kun väkivalta tai sen uhka ei kohdistunut lapseen, syytöstä käytettiin selityksenä lapsen traumatisoitumiselle ja sitä kautta haluttomuudelle tavata hakijaa. Samassa yhteydessä saatettiin esittää myös epäily siitä, että hakijan väkivaltaisuus jossain vaiheessa tulisi kohdistumaan myös lapseen. Vastaaajien joukossa isien syytökset liittyivät useimmiten äidin päihde- tai mielenterveysongelmiin, äitien syytökset olivat kirja-

vampia.

Taulukossa raportoidaan vain vakavien syytösten esiintymiskertoja. Yhdessä riidassa saattoi esiintyä lukuisia eri syytöksiä. Hakijoista 72 % ja vastaajista 44 % ei esittänyt yhtään edellä kuvailtua vakavaa syytöstä vastapuolesta. Riitaa syntyi myös lievistä asioista, kuten lapsen sairastelusta, kuljetuksista, kellonajoista ja muusta käytännöstä. Lisäksi lapsen tahtoon vetoaminen ilman hakijaan kohdistuvaa syytöstä oli erittäin yleistä vastaajien keskuudessa. Lasta ei haluttu pakottaa tapaamisiin. Hakijan lievät syytökset liittyivät vastaavasti siihen, että lähivanhempi ei toiminnallaan riittävästi myötävaikuttanut tapaamisten onnistumiseen.

Oikeus katsoi syytöksen näytetyksi toteen varsin harvoin. Syytöksiin jätettiin usein ottamatta kantaa, mikä ilmeisesti johtui siitä, että asia voitiin ratkaista muutenkin. Jos esimerkiksi oikeus katsoi, että tapaamisten perumiseen ei ollut hyväksyttävää syytä, tapaamisoikeus voitiin panna täytäntöön ilman perehtymistä hakijan muihin syytöksiin. Samoin jos riittävän kehittynyt lapsi vastusti voimakkaasti tapaamisia, täytäntöönpanohakemus voitiin hylätä ottamatta lopullista kantaa vastaajan syytöksiin. Oikeus sivuutti usein myös sellaiset syytökset, jotka oltiin esitetty ja käsitelty jo perusteriidan yhteydessä eivätkä siten olleet merkinä olosuhteiden muuttumisesta.

syytös	hakijan syytökset		vastaajan syytökset		$n^{(2)}$
	lkm	tod. / ei tod. ⁽¹⁾	lkm	tod. / ei tod. ⁽¹⁾	
väkivalta	4	0 / 2	63	2 / 29	432
hyväksikäyttö	4	0 / 0	31	1 / 16	432
päihde	20	1 / 9	90	1 / 22	432
vieraannuttaminen	51	3 / 19	2	0 / 1	432
manipulointi	52	1 / 22	16	0 / 6	335
kaappaus	5	0 / 2	14	2 / 11	432
muu	17	0 / 4	142	12 / 54	432
yhteensä	153	5 / 48	358	18 / 139	

⁽¹⁾ Toteen näytetyt / ei toteen näytetyt syytökset riitaisissa tapauksissa.

⁽²⁾ Lukumäärä, kuinka monesta tapauksesta syytösmuuttuja on kirjattu.

Taulukko 8: Asianosaisten toisiaan kohtaan esittämät syytökset, TOTP.

4.1.5 Lapsen tahto

Sovittelun yksi tärkeimmistä tarkoituksista on selvittää lapsen mielipide, jos se lapsen kehitystaso huomioiden on mahdollista (jakso 2.2.3). Koska aineiston tapauksissa asianosaisten käsitykset lapsen tahdosta olivat usein erilaiset, lapsen tahdoksi on kirjattu sovittelussa tai muussa oikeuden nimeämän asiantuntijan suorittamassa haastattelussa ilmennyt lapsen tahto. Myös asianosaisten yksimielisyys lapsen tahdosta on tulkittu puolueettomaksi lähteeksi.

Lapsen tahto on kirjattu kolmeen indikaattorimuuttujaan, jotka saavat arvon 1 ehdon täytyessä ja 0 muuten:

LapTa

Lapsi ilmaisee kannattavansa perustepäätöksen mukaista asumista ja tapauksia, tai lasta haastatellessa lapsi ei ilmaise muuta mielipidettä.

LapEriMi

Lapsi ilmaisee haluavansa tavata hakijaa jossain muussa kuin perustepäätöksen mukaisessa laajuudessa, lapsi ilmaisee, ettei osaa muodostaa kantaa tai lapset ilmaisevat eri mielipiteitä asiasta.

LapEiTa

Lapsi ilmaisee, ettei halua tavata hakijaa lainkaan.

Lapsi tahtoi tavata hakijaa perustepäätöksen mukaisesti vain 31 %:ssa niistä tapauksista, joissa lapsen tahto ilmeni (taulukko 9). Tieto puuttui yli puolessa tapauksista. Useimmiten lapsi on ollut liian nuori oman mielipiteen muodostamiseen tai sen aitoon ilmaisemiseen. Osassa tapauksista lapsen kuuleminen ei riidan ratkaisemisen kannalta ollut tarpeellista, ja toisinaan asiassa saavutettiin sovinto ennen lapsen kuulemistä. Tausta-asiakirjoja puuttui useista, etenkin hovioikeuteen edenneistä, tapauksista. Lapsen tahtoa koskevat havainnot voivat siis olla valikoituneita, eikä taulukossa esiintyviä osuuksia voida sellaisenaan pitää otosjakamana lapsen tahdosta kaikissa tapauksissa. Lisäksi lapsen ilmaisemaa tahtoa huoltajuus- ja tapaamisasioissa pidetään erittäin epäluotettavana tietona tämän todellisesta tahdosta. Aihetta käsittelevässä tutkimuksessa yli puolet lapsista, jotka ensin vastustivat tapaamisia etävanhemman kanssa, muuttivat suhtautumistaan myönteiseksi tapaamisen aikana (Weir 2011, 799). Aineiston tapauksissa esiintyneet sovittelijat ottivat kertomuksessaan usein kantaa lapsen käyttäytymiseen, ja esittivät näkemyksensä siitä, oliko ilmaistu tahto lapsen oma vai heijastus lähivanhemman suhtautumisesta tapaamisiin.

	lapsen tahto				
	<i>LapTa</i>	<i>LapEriMi</i>	<i>LapEiTa</i>	ei havaintoa	yht.
tapauksien lkm	57	83	46	246	432
%	13.2	19.2	10.6	56.9	100.0

Taulukko 9: Lapsen tahtotilat, TOTP.

4.1.6 Lopputulos

Suurin osa käsittelyistä päättyy sovintoon. Kun jätetään huomioimatta Etelä-Pohjanmaan ja Oulun aineistot, joissa kaikkia sovintoja ei kirjattu (jakso 3.2), sovintojen osuus on 64 %. Taulukossa 10 ja kuvassa 2 on esitetty täytäntöönpanoprosessin lopputulokset kaikissa käräjäoikeuksissa. Sovintojen osuus on suurempi äidin kuin isän hakemissa tapauksissa (Fisherin eksakti testi, testisuureen $p = 0.030$), ja riitaisissa tapauksissa äidin hakemus hylätään (P0) oikeuden päätöksellä todennäköisemmin kuin isän ($p=0.033$). Yksi selitys tuloksille voisi olla, että se osapuoli, jolla ei ole menestymisen mahdollisuutta pääkäsittelyssä, pyrkii sopimaan asian. Sovinto voi olla myös tuomarin aikaansaama, ja pyrkimys sovinnolliseen ratkaisuun nähdään jopa tuomarin velvollisuutena (Aaltonen 2000, 1320). Tilastollisia yhteyksiä täytäntöönpanohakemusten heikolle menestymiselle tutkitaan laajemmin logistisen regression yhteydessä luvussa 5.

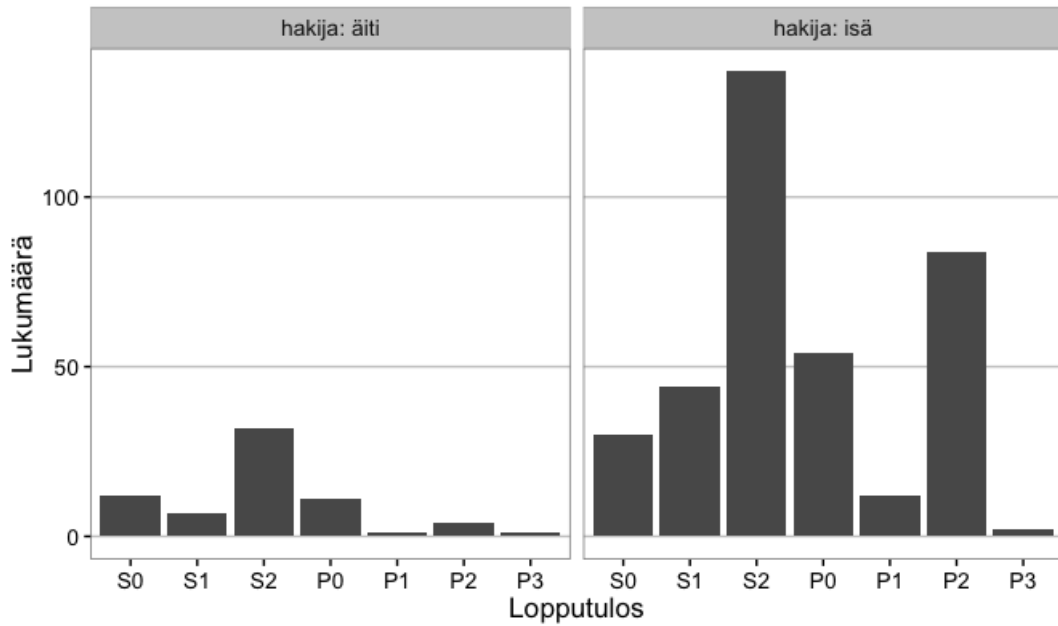
Riitaisista tapauksista 54 %:ssa tapaamisoikeus pantiin täytäntöön uhkasakolla (P2) tai noudolla (P3) tehostettuna. Noutoa tai noudon uhkaa käytettiin tapaamisoikeuden täytäntöönpanon tehosteena hyvin harvoin. Vaikka taulukossa 10 asianosaispareilta on huomioitu vain ensimmäinen aineistossa esiintyvä täytäntöönpanoasia, lapsi määrättiin noudettavaksi vain kolmessa tapauksessa uusiutuneista täytäntöönpanoasioista (jakso 4.1.8). Oikeus antoi toisinaan vain sanallisen veloitteen noudattaa perustepäätöstä ilman täytäntöönpanon tehostetta (P1). Näitä tapauksia oli 8 % riitaisista.

lopputulos	hakija		
	äiti	isä	yht.
S0: perustepäätöstä ei noudateta	12	30	42
S1: perustepäätöstä noudatetaan siirtymääjan jälkeen	7	44	51
S2: perustepäätöstä noudatetaan	32	137	169
sovinnot yhteensä	51	211	262
P0: ei täytäntöönpanoa	11	54	65
P1: täytäntöönpano tai sanallinen velvoite ilman sakon uhkaa	1	12	13
P2: täytäntöönpano sakon uhalla	4	84	88
P3: täytäntöönpano noutona tai noudon uhalla	1	2	3
päätökset yhteensä	17	152	169

Taulukko 10: Täytäntöönpanoasian lopputulos, TOTP.

4.1.7 Oikeudenkäyntikulut

Asianosaiset vastasivat useimmiten omista oikeudenkäyntikuluistaan (taulukko 11). Vastapuolen kulut määrättiin asian hävinneen maksettavaksi silloin, kun tälle oli painavat syyt. Esimerkiksi tilanteissa, joissa hakemus hylättiin lapsen voimakkaan vastustuksen takia ilman että hakija oli varsinaisesti syyllistynyt mihinkään, oikeus saattoi katsoa, että hakijalla oli ollut perusteltu syy hakea täytäntöönpanoa, koska tapaamiset eivät olleet toteutuneet. Tällöin hakijaa ei tuomittu korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja, vaikka hakija oli hävinnyt asian. Sovinnoissa oli tyypillistä luopua korvausvaatimuksista puolin ja toisin, mutta toisinaan oikeudenkäyntikulut etenivät riittävinä oikeuden ratkaistavaksi. Yhteensä 262 sovinnosta vain kahdeksassa asianosainen määrättiin maksamaan vastapuolen oikeudenkäyn-

Kuva 2: Täytäntöönpanoasian lopputulos, TOTP.

tikulut osaksi tai kokonaan. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon oikeudenkäyntikuluihin liittyvä lain tulkinta on muuttunut vuonna 2005 korkeimman oikeuden ennakkotapauksen jälkeen siten, että riita hävittäessä vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaaminen on jonkin verran yleistynyt (Itä-Suomen hovioikeus S 13/620; KKO 2005:59).

lopputulos	korvausvelvoite				
	-2	-1	0	1	2
ei täytäntöönpanoa	14	2	49	–	–
täytäntöönpano tai sanallinen velvoite ilman sakon uhkaa	–	–	12	1	–
täytäntöönpano sakon uhalla	–	–	49	9	30
täytäntöönpano noutona tai noudon uhalla	–	–	2	–	1

-2: Hakija korvaa vastaajan kulut.

-1: Hakija korvaa osan vastaajan kuluista.

0: Ei korvausvelvoitetta.

1: Vastaaaja korvaa osan hakijan kuluista.

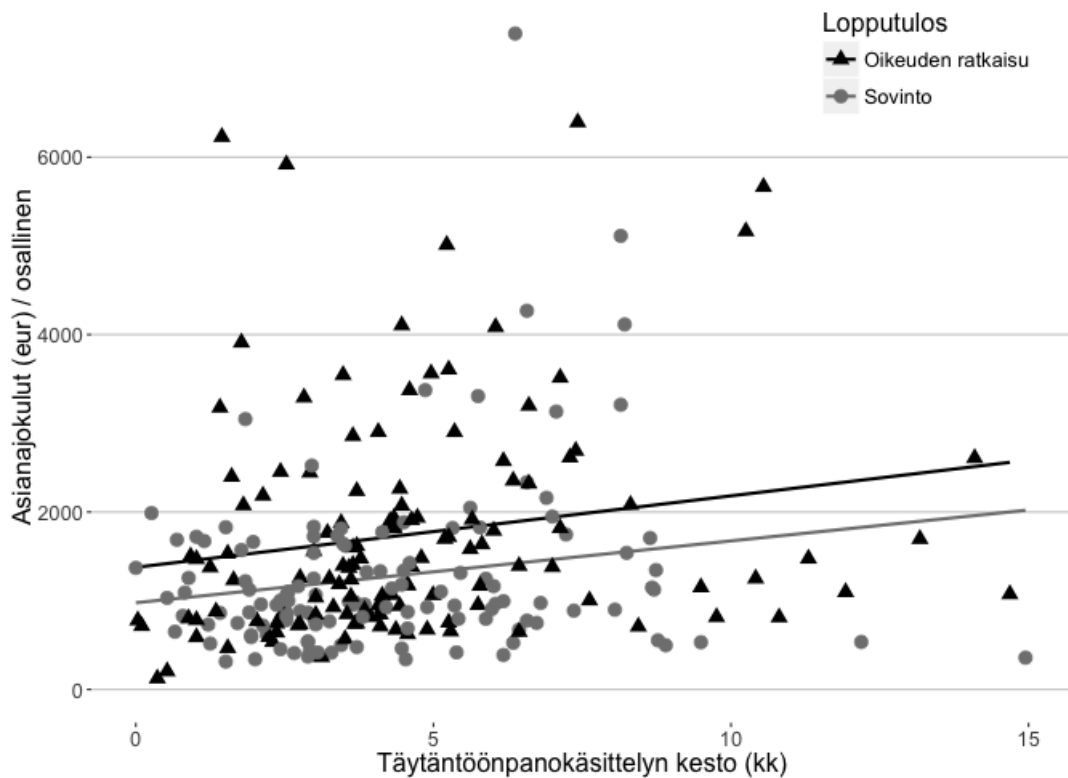
2: Vastaaaja korvaa hakijan kulut.

Taulukko 11: Oikeudenkäyntikulujen määräytyminen maksettavaksi riitaisissa tapauksissa, TOTP.

Todellisten oikeudenkäyntikulujen kirjaaminen osoittautui vaikeaksi, koska valtiolta saatavan oikeusavun määrä jätettiin usein ilmoittamatta. Jos se oli 100 % asianajokuluista, summa jätettiin usein kokonaan mainitsematta. Tapauksen oikeudenkäyntikulueiksi on nyt kirjattu keskiarvo asianosaisten ilmoittamista avustajakuluista, mutta jos esimerkiksi hakijalle ei ole merkitty kuluja ollenkaan, on kuluiksi merkitty vastaajan kulut. Jos asiakirjoista ei ole ilmennyt kuluja kummallekaan osapuolelle, oikeudenkäyntikulut on jätetty kokonaan kirjaamatta. Ilmoitetut kulut on kuitenkin kirjattu, vaikka ne olisi lopulta oikeuden päätöksellä määrätty valtion vahingoksi. Muuttuja on suuntaa antava ja kuvaa kulujen suuruusluokkaa täytäntöönpanoasioissa.

Oikeudenkäyntikulut kasvoivat käsittelyn pitkittyessä (kuva 3). Hajontakuvaan on istutettu sekä riitaisten että sovintojen kuluja ennustavat *regressiosuorat*. Ne ovat muotoa $a_r x + b_r$, kun $r \in \{\text{sovinto, riitaisa}\}$, ja jossa x on täytäntöönpanokäsittelyn

kesto. Niiden kulmakerroin a_r ja vakio b_r minimoivat havaintopisteiden ja suoran välisen keskimääräisen etäisyyden neliön. Koska asianajajalle maksettavat palkkiot muodostuivat yksittäisistä toimeksiannoista, kuten lausumien laatimisesta tai pääkäsittelyyn osallistumisesta, oli asian sopiminen ennen pääkäsittelyä rahallinen säästö asianosaisille. Inflaatiokorjattu (perusvuosi 2015) mediaanikulu sovinnoissa oli 966 euroa ja riitaisissa 1407 euroa, mutta summat paisuivat usein tuhansiin euroihin. Mediaani täytäntöönpanokäsittelyn kestolle oli sovinnoissa 3.3 kuukautta ja riitaisissa 3.9 kuukautta.

Kuva 3: Täytäntöönpanoasian kesto ja inflaatiokorjatut oikeudenkäyntikulut, TOTP.

4.1.8 Asian uusiutuminen

Yksi tapa mitata täytäntöönpanoprosessin tehokkuutta on tutkia täytäntöönpanoasian uusiutumista. Taulukossa 12 on esitetty asianosaisparien esiintymiskertojen jakauma tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevassa osa-aineistossa. Havaitaan, että 20 % pareista esiintyy aineistossa vähintään kaksi kertaa. Uusiutuvien tapauksien osuus on todellisuudessa hieman suurempi, koska aineistoja on käärajäoikeuksittain luettu rajatulta ajanjaksolta, ja osa havainnoista puuttuu myös ajanjakson sisällä (jakso 3.2). Jos esimerkiksi etävanhempi on laittanut Helsingissä täytäntöönpanoasian vireille vuosina 2008 ja 2010, tämä ei aineistossa näyntyä uusiutuvana asiana, koska tapauksia on luettu vain vuosilta 2010 ja 2011. Jos tarkastellaan vain Espoon, Etelä-Karjalan, Hyvinkään ja Tuusulan aineistoja, jotka sisältävät lähes kaikki tapaukset kohtuullisen pitkältä aikaväliltä, vastaava osuus on 27 %.

	käsittelyjen lkm				
	1	2	3	4	5
asianosaispareja	348	69	14	3	3
%	79.6	15.8	3.2	0.7	0.7

Taulukko 12: Asianosaisparien esiintymiskertojen jakauma, TOTP.

Uusiutuneiden tapausten lopputuloksia voidaan tutkia taulukoimalla ristiin ensimmäinen ja viimeinen aineistossa esiintyvä tapaus samoilta asianosaispareilta (taulukko 13). Jos tapaamiset eivät toteutuneet langetetusta uhkasakosta huolimatta, uhkasakkoa voitiin hakea maksettavaksi uudella täytäntöönpanohakemuksella (jakso 2.2.6). Tämän yhteydessä haettiin usein myös uutta uhkasakkoa. Ne viimeiset tapaukset, joissa haettiin aiempaa uhkasakkoa maksettavaksi ilman vaatimusta uudesta uhkasakosta, on merkitty taulukossa otsikon *sakko* alle sen mukaan, jätettiinkö sakko tuomitsematta (0), saavutettiinkö asiassa sovinto (1) vai tuomittiinko sakko maksettavaksi (2). Ne tapaukset, joissa haettiin uuden uhkasakon asettamis-

ta, on vaatimus aiemman uhkasakon tuomitsemisesta otettu huomioon yläindeksissä. Esimerkiksi niistä 88 tapauksesta (taulukko 10), joissa tapaamisoikeus panttiin sakon uhalla täytäntöön jo ensimmäisessä käsittelyssä, 27 uusiutui (taulukko 13). Näistä kuusi tapausta päättyi uuden uhkasakon asettamiseen, ja näistä kuudesta kahdessa haettiin maksettavaksi myös aiempi uhkasakko. Kun hakemus koski sekä aiemman uhkasakon tuomitsemista että uuden asettamista, oikeus ratkaisi asiat keskenään yhtenevästi: jos esimerkiksi oikeus hylkäsi vaatimuksen uudesta uhkasakosta, jätettiin myös aiempi uhkasakko tuomitsematta. Samoin sovinnossa päädyttiin sovintoon kaikissa asiaan liittyvissä vaatimuksissa.

Vaikka taulukossa esiintyvät tapaukset edustavat riitaista vähemmistöä, havaitaan kuitenkin, että lopputulos voi muuttua oleellisesti ensimmäisen ratkaisun jälkeen ja että tapaamisten käynnistäminen voi edellyttää useamman kuin yhden uhkasakon asettamisen. Niistä tapauksista, jotka panttiin ensimmäisessä käsittelyssä täytäntöön, $(5 + 2)/88 \approx 8.0\%$ päättyi myöhemmin hylättyyn täytäntöönpanohakemukseen. Vastaavasti ensin hylätyistä hakemuksista $3/65 \approx 4.6\%$ kääntyi lopulta hakijan voitoksi.

ensimmäinen käsittely	viimeinen käsittely										
	sovinto			ratkaisu				sakko			yht.
	S0	S1	S2	P0	P1	P2	P3	0	1	2	
sovinto:											
S0: perustepäätöstä ei noudateta	2	–	–	2	–	–	–	–	–	–	2
S1: perustepäätöstä noudatetaan siirtymäajan jälkeen	–	–	4	3	–	2 ⁽¹⁾	–	–	–	–	9
S2: perustepäätöstä noudatetaan	2 ⁽¹⁾	2	13	8	2	7	–	–	1	–	35
ratkaisu:											
P0: ei täytäntöönpanoa	–	1	1	4	–	3	–	–	–	–	9
P1: täytäntöönpano tai sanallinen velvoite ilman sakon uhkaa	1	–	–	–	–	2	–	1	–	–	4
P2: täytäntöönpano sakon uhalla	1 ⁽¹⁾	–	2	5 ⁽¹⁾	–	6 ⁽²⁾	3 ⁽²⁾	2	5	3	27
P3: täytäntöönpano noutona tai noudon uhalla	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1

Taulukko 13: Uusiutuneet tapaukset: ensimmäinen ja viimeinen käsittely, TOTP.

Koska kyseessä on perustepäätöksen toimivuuden takeeksi tarkoitettu käsittely, täytäntöönpanoasian lopputuloksella on epäsuora yhteys itse perustepäätökseen. Jos täytäntöönpanohakemus hylätään olosuhteiden muuttumisen tai muutoin lapsen edun takia, ei perustepäätös ole käytännössä täytäntöönpanokelpoinen ja siihen on hyvä syy hakea muutosta. Perusteasia oli usein vireillä jo täytäntöönpanoasian aikana, mikä oli myös yleinen vastaajan argumentti täytäntöönpanoa vastaan. Tapaamisoikeutta ei vastaajan mukaan kannattanut panna täytäntöön tai täytäntöönpanoa tuli lykätä, koska tapaamisoikeus tulisi kuitenkin muuttumaan. Täytäntöönpanoasia keskeytettiin, jos perustepäätös muuttui toisessa käsittelyssä tai jos osapuolet yksimielisesti halusivat ratkaista kokonaisuuden mieluummin perusteasiassa. Nämä tapaukset sivuutettiin tässä aineistossa (jakso 3.4).

Kun sovintoja ei huomioida, asian hävinneistä noin joka kolmas lähivanhempi ja joka viides etävanhempi valitti ratkaisusta hovioikeuteen. Oikeusrekisterikeskukselta tutkimusta varten saaduista diaarinumerolistoista käy ilmi, että valtakunnallisesti vuodesta 2000 vuoden 2015 alkuun Suomen käräjäoikeuksissa käsiteltiin 4974 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa täytäntöönpanoasiaa. Hovioikeuksissa vastaava luku oli 746. Korkeimmalta oikeudelta haettiin valituslupaa 153 kertaa, mutta ratkaisu annettiin vain kahdessa tapauksessa.

4.2 Huollon täytäntöönpano

4.2.1 Asianosaiset

Jaksossa 4.1.1 esitettiin frekvenssit täytäntöönpanoasian tyyppille hakijan sukupuolen mukaan, kun huomioidaan vain ensimmäinen tapaus kultakin asianosaisparilta. Lisäksi viitattiin THL:n raporttiin, jonka perusteella lapsen asuminen on osoitettu äidille noin 82 %:ssa perustepäätöksistä.

Huollon täytäntöönpanoa hakevista $48/68 \approx 70.6$ % on äitejä (taulukko 3). Päätyykö lähivanhempana oleva äiti huollon täytäntöönpanoa koskevaan käsittelyyn samalla todennäköisyydellä kuin lähivanhempana oleva isä? Tutkitaan asiaa binomitestillä käyttäen nollahypoteesia $H_0 : \pi = 0.82$. Testisuureen p -arvo on 0.014. Vaikuttaa siltä, että äitien osuus huollon täytäntöönpanoa hakevista vanhemmista on pienempi kuin äitien osuus lähivanhemmista väestössä. Se tarkoittaa myös, että isät hakevat suhteellisesti useammin huollon täytäntöönpanoa kuin äidit. Selitys tälle erolle saattaa löytyä hovioikeusaineistosta. Vuosina 2003–2006 Helsingin hovioikeuteen edenneistä huoltopäätöksistä 72.4 %:ssa lapsen asuminen oli käräjäoikeudessa määrätty äidille (Palo-Repo 2015, 37). Kun osuutta vertaa populaatioosuuteen 82 %, nähdään, että perusteriidan jatkuminen hovioikeudessa on todennäköisempää silloin, kun lapsen asuminen on osoitettu isälle. Mahdollinen seli-

tys on, että äidit ovat tyytymättömämpiä etävanhemmuuteen kuin isät. Havainto huollon täytäntöönpanoa hakevien isien suuresta osuudesta voisi siis olla seurausta äitien tyytymättömyydestä etävanhemmuuteen; tuloksettoman oikeustaistelun jälkeen asiaa lasten asumisesta ajetaan omin neuvoin.

4.2.2 Lapset

Huollon täytäntöönpanoa koskevassa aineistossa on 89 lasta, joiden keski-ikä oli hakemuksen vireilletulohetkellä 8.4 vuotta (taulukko 14). Lapsi oli useammin poika kuin tyttö. Ero näyttäytyy suurempana, kun äiti on hakijana. Asia koski yhtä lasta 52 tapauksessa 68:sta. Kuten Palo-Repo (2015, 41–42) raportoi sekä jaksossa 4.1.2 havaittiin, myös tässä isän luona asuvat lapset olivat vanhempia kuin äitin luona asuvat. Tämän alajakson tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä (binomitesti, Fisherin eksakti testi ja Mann-Whitneyn testi)

	hakija		
	äiti ⁽¹⁾	isä ⁽²⁾	kaikki
lasten ikä (mediaani)	7.4	10.8	8.5
tyttöjen osuus (%) ⁽³⁾	37.9	48.3	42.7

⁽¹⁾ 60 lasta.

⁽²⁾ 29 lasta.

⁽³⁾ Tieto sukupuolesta puuttui yhdessä tapauksessa.

Taulukko 14: Lapset hakijan sukupuolen mukaan, HTP.

4.2.3 Syytökset

Kenties merkittävin piirre huollon täytäntöönpanoa koskevissa tapauksissa oli lapsen haluttomuus asua lähivanhemman luona (taulukko 15). Niistä lapsista, joiden mielipide tuli aineistossa esille, vain kuudessa tapauksessa 33:sta lapsi toivoi perustepäätöksen mukaista asumista ja tapaamisia. Tämä ilmeni myös hakijan syytöksissä (taulukko 16). Hakijan mielestä lapsen tahto muuttaa ei ollut aito vaan seurausta manipuloinnista. Vastaaajan syytökset liittyivät useimmiten väkivaltaan tai päihteen käyttöön.

	lapsen tahto				yht.
	<i>LapTa</i>	<i>LapEriMi</i>	<i>LapEiTa</i>	ei havaintoa	
tapauksien lkm	6	19	8	35	68
%	8.8	27.9	11.8	51.5	100.0

Taulukko 15: Lapsen tahtotilat (jakso 4.1.5), HTP.

syytös	hakijan syytökset		vastaaajan syytökset		<i>n</i>
	lkm	tod. / ei tod.	lkm	tod. / ei tod.	
väkivalta	2	0 / 2	14	0 / 9	68
hyväksikäyttö	1	0 / 0	1	0 / 0	68
päihde	11	1 / 5	9	2 / 3	68
vieraannuttaminen	5	1 / 1	0	0 / 0	68
manipulointi	9	1 / 5	0	0 / 0	55
kaappaus	9	3 / 2	2	0 / 1	68
muu	10	0 / 6	10	0 / 8	68
yhteensä	47	6 / 21	36	2 / 21	

Taulukko 16: Asianosaisten toisiaan kohtaan esittämät syytökset, HTP. Tulkinta kuten taulukossa 8.

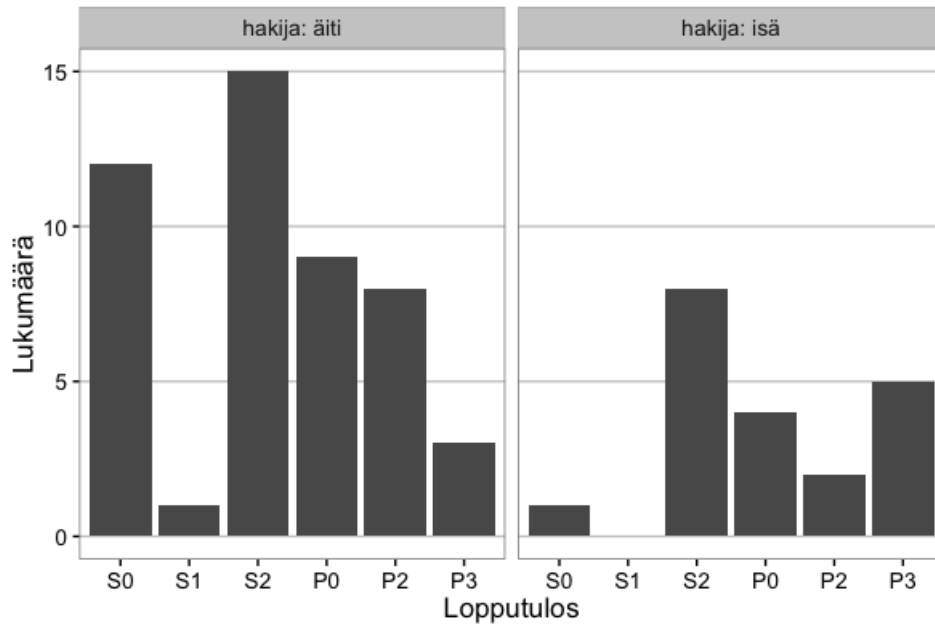
4.2.4 Lopputulos ja asian uusiutuminen

Asianosaiset sopivat 54 %:ssa tapauksista (taulukko 17). Nouto oli varsin yleinen tehoste huollon täytäntöönpanoa koskevassa osa-aineistossa. Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa sitä käytettiin vain äärimmäisessä tilanteessa. Jaksossa 4.1.6 todettu äitien hakemusten heikko menestyminen toistui huoltoa koskevassa täytäntöönpanoasiassa. Tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä ehkä johtuen pienestä havaintomäärästä (Fisherin eksakti testi).

lopputulos	hakija		
	äiti	isä	Σ
S0: perustepäätöstä ei noudateta	12	1	13
S1: perustepäätöstä noudatetaan siirtymäajan jälkeen	1	–	1
S2: perustepäätöstä noudatetaan	15	8	23
sovinnot yhteensä	28	9	37
P0: ei täytäntöönpanoa	9	4	13
P2: täytäntöönpano sakon uhalla	8	2	10
P3: täytäntöönpano noutona tai noudon uhalla	3	5	8
päätökset yhteensä	20	11	31

Taulukko 17: Täytäntöönpanoasian lopputulos, HTP.

Täytäntöönpanokäsittelyn keston mediaani oli sovinnossa 2.3 kuukautta ja riitaisissa 3.5 kuukautta. Asianajokulujen mediaani oli sovinnossa 766 euroa ja riitaisissa 1074 euroa. Oikeusprosessi oli sekä ajallisesti että rahallisesti kevyempi huoltoa kuin tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa (jakso 4.1.6). Riitaisissa tapauksissa hakijaa ei tyypillisesti määrätty maksamaan vastapuolen kuluja, vaikka olisi hävinnyt asian (taulukko 18). Sovinnoissa asianosaiset vastasivat omista kuluistaan viittä tapausta lukuunottamatta.

Kuva 4: Täytäntöönpanoasian lopputulos, HTP.

lopputulos	korvausvelvoite				
	-2	-1	0	1	2
ei täytäntöönpanoa	1	–	12	–	–
täytäntöönpano sakon uhalla	–	–	3	2	5
täytäntöönpano noutona tai noudon uhalla	–	–	3	1	4

-2: Hakija korvaa vastaajan kulut.

-1: Hakija korvaa osan vastaajan kuluista.

0: Ei korvausveloitetta.

1: Vastaaaja korvaa osan hakijan kuluista.

2: Vastaaaja korvaa hakijan kulut.

Taulukko 18: Oikeudenkäyntikulujen määräytyminen maksettavaksi.

Huoltoa koskeva täytäntöönpano uusiutui harvoin. Vain kolme asianosaisparia

esiintyi osa-aineistossa useammin kuin kerran, eikä yksikään esiintynyt useammin kuin kaksi kertaa. Noin 40 % riitaisista asioista eteni hovioikeuteen.

Luku 5

Logistinen regressio tapaamisoikeuden täytäntöönpanolle

5.1 Motivaatio

Jaksossa 4.1.6 havaittiin, että äidit menestyivät isiä huonommin tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa. Tulos herättää kysymyksen oikeusproessin tasapuolisuudesta ja siitä, mitkä tekijät oikeuden päätökseen vaikuttavat. Jotta voitaisiin todeta yksittäisen muuttujan yhteys ratkaisuun, on otettava huomioon myös muut taustatekijät. Voidaan esimerkiksi esittää hypoteesi, jonka mukaan etävanhempina olevilla äideillä esiintyisi enemmän päihde- ja mielenterveysongelmia kuin isillä, ja äitien menestyminen täytäntöönpanoasiassa olisi siksi heikkoa. Tavoitteena on selvittää, miten muutos yksittäisessä taustamuuttujassa näkyy tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanoasian voittotodennäköisyydessä, kun muiden taustamuuttujien arvot pysyvät ennallaan. Tällaista asetelmaa voidaan mallintaa *logistisella regressiolla*.

5.2 Menetelmä

5.2.1 Logistinen regressiomalli

Olkoon Y binäärinen *selitettävä* satunnaismuuttuja reaalisaatiolla y ja vastaavasti X_1, \dots, X_q lukumäärältään q reaaliarvoisia *selittäviä* satunnaismuuttujia realisatioin x_1, \dots, x_q . Olkoon lisäksi $\pi(\mathbf{x}) = \mathbf{P}(Y = 1 | X_1 = x_1, \dots, X_q = x_q)$ eli Y :n *tapahtumatodennäköisyys*, kun on havaittu $\mathbf{x} = [x_1, \dots, x_q]'$. Logistisessa regressiossa havaintojen \mathbf{x} yhteyttä Y :n tapahtumatodennäköisyyteen kuvataan *logit-linkkifunktiolla*

$$\begin{aligned} \text{logit}[\pi(\mathbf{x})] &\equiv \ln \frac{\pi(\mathbf{x})}{1 - \pi(\mathbf{x})} \\ &= \beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_q x_q, \end{aligned} \quad (5.1)$$

jossa $\beta_0 \in \mathbb{R}$ on tuntematon vakioparametri ja $\beta_1, \dots, \beta_q \in \mathbb{R}$ muuttujia X_1, \dots, X_q vastaavat tuntemattomat kerroinparametrit. Jos esimerkiksi $\beta_i = 0$, kun $i = 1, \dots, q$, ei Y :n tapahtumatodennäköisyydellä ja X_i :llä ole yhteyttä. Kyseessä on regressiomalli, jonka selitettävänä muuttujana on *tapahtumakertoimen* $\pi(\mathbf{x})/[1 - \pi(\mathbf{x})]$ (eng. *odds*) luonnollinen logaritmi. Kaavasta (5.1) voidaan ratkaista tapahtumatodennäköisyys

$$\pi(\mathbf{x}) = \frac{\exp\{\beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_q x_q\}}{1 + \exp\{\beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_q x_q\}}, \quad (5.2)$$

jossa $\exp\{z\} \equiv e^z$. Tapahtumakerroin kertautuu $\exp\{\beta_i\}$:lla, kun x_i :n arvoa kasvatetaan yhdellä. (Agresti 2013, 182–183.)

5.2.2 Parametrien estimointi

Sovitetaan logistinen regressiomalli n havainnon aineistoon, jossa selitettävät havainnot y_i ovat riippumattomia ja kootut vektoriksi \mathbf{y} . Olkoon q selittävien muuttujien lukumäärä ja $\mathbf{x}_i = [x_{i0} \dots x_{iq}]'$, jossa $i = 1, \dots, n$ ja $x_{i0} = 1$ kaikilla i .

Tapahtumatodennäköisyydelle saadaan esitys

$$\pi(\mathbf{x}_i) = \frac{\exp\{\sum_{j=0}^q \beta_j x_{ij}\}}{1 + \exp\{\sum_{j=0}^q \beta_j x_{ij}\}}. \quad (5.3)$$

Koska Y_i on binäärinen muuttuja, jonka tapahtumatodennäköisyys on $\pi(\mathbf{x}_i)$, pätee $Y_i \sim \text{Bernoulli}(\pi(\mathbf{x}_i))$. Uskottavuusfunktioksi saadaan riippumattomuuden perusteella

$$L(\boldsymbol{\beta}) = \prod_{i=1}^n \pi(\mathbf{x}_i)^{y_i} [1 - \pi(\mathbf{x}_i)]^{1-y_i}. \quad (5.4)$$

Tästä voidaan johtaa uskottavuusyhtälöt

$$\sum_{i=0}^n y_i x_{ij} - \sum_{i=0}^n \hat{\pi}_i x_{ij} = 0 \quad (5.5)$$

kullekin $j = 0, \dots, q$, jossa

$$\hat{\pi}_i = \frac{\exp\{\sum_{k=0}^q \hat{\beta}_k x_{ik}\}}{1 + \exp\{\sum_{k=0}^q \hat{\beta}_k x_{ik}\}} \quad (5.6)$$

ja $\hat{\beta}_k$ on parametrin β_k suurimman uskottavuuden (su) estimaatti. (Agresti 2013, 192–193.)

SU-estimaateille $\hat{\boldsymbol{\beta}} = [\hat{\beta}_0 \cdots \hat{\beta}_q]'$ ei ole yleistä analyttistä ratkaisua, vaan ne ratkaistaan numeerisesti (Agresti 2013, 193). Perusajatus on kokeilla eri arvoja parametreille $\boldsymbol{\beta}$ ja valita $\hat{\boldsymbol{\beta}}$:ksi se, joka maksimoi uskottavuusfunktion $L(\boldsymbol{\beta})$.

Olkoon $\boldsymbol{\beta}^{(t)}$ t :nnes estimaatti $\hat{\boldsymbol{\beta}}$:sta ja $\boldsymbol{\pi}^{(t)} = [\pi_0^{(t)} \cdots \pi_n^{(t)}]'$, jossa

$$\pi_i^{(t)} = \frac{\exp\{\sum_{j=0}^q \beta_j^{(t)} x_{ij}\}}{1 + \exp\{\sum_{j=0}^q \beta_j^{(t)} x_{ij}\}}. \quad (5.7)$$

Olkoon lisäksi $\mathbf{D}^{(t)}$ $n \times n$ -diagonaalimatriisi alkioin $\mathbf{D}_{ii}^{(t)} = \pi_i^{(t)}(1 - \pi_i^{(t)})$. Tässä työssä käytetään *Newton-Raphson*-menetelmää, jossa edetään iteratiivisesti kohti teoreettista $\hat{\boldsymbol{\beta}}$ tarkentamalla t :nnettä estimaattia algoritmilla

$$\boldsymbol{\beta}^{(t+1)} = \boldsymbol{\beta}^{(t)} + (\mathbf{X}' \mathbf{D}^{(t)} \mathbf{X})^{-1} \mathbf{X}'(\mathbf{y} - \boldsymbol{\pi}^{(t)}), \quad (5.8)$$

jossa $\mathbf{X} = [\mathbf{x}_1 \cdots \mathbf{x}_n]'$ on $n \times q$ -matriisi. Ennen ensimmäistä estimaattia valitaan lähtötilanne $\boldsymbol{\beta}^{(0)}$ valistuneella arvauksella, ja iterointia jatketaan, kunnes ero $\boldsymbol{\beta}^{(t)}$:n ja $\boldsymbol{\beta}^{(t+1)}$:n välillä on riittävän pieni. (Agresti 2013, 143 ja 194.)

SU-estimaatin $\hat{\boldsymbol{\beta}}$ estimoiduksi kovarianssimatriisiksi saadaan

$$\widehat{\text{cov}}(\hat{\boldsymbol{\beta}}) = (\mathbf{X}'\hat{\mathbf{D}}\mathbf{X})^{-1}, \quad (5.9)$$

jossa $\hat{\mathbf{D}}$ on $n \times n$ -diagonaalimatriisi alkioin $\hat{D}_{ii} = \hat{\pi}_i(1 - \hat{\pi}_i)$ (Agresti 2013, 193–194).

5.3 Mallinvalinta: riitaiset tapaukset

5.3.1 Muuttujat

Logistisen regressiomallin selittäjäjoukkoon X_1, \dots, X_q valitaan ensisijaisesti sellaisia muuttujia, joiden kertoimien estimaatit $\hat{\beta}_j$ poikkeavat nolasta tilastollisesti merkitsevästi. Harkinnassa hyödynnetään myös mallinvalintakriteeriä ja tutkimusalan asiantuntemusta.

Tutkitaan 197 havainnon osa-aineistoa riitaisista tapauksista. Selitettäväksi muuttujaksi määritellään

$$Y = \begin{cases} 1, & \text{kun tapaamisoikeus on pantu täytäntöön sakon uhalla tai noutona,} \\ 0 & \text{muuten.} \end{cases} \quad (5.10)$$

Liitteessä A.1 on esitetty aineiston yksityiskohtainen muuttujaluettelo kuvauksiin. Näistä selittäjiksi mallinvalintaan on valittu tai muodostettu seuraavat:

Ed1 Hakijalla on oikeudenkäyntiavustaja.

Ed2 Vastaaajalla on oikeudenkäyntiavustaja.

EiVast2 Vastaaaja ilmaisee, että ei vastusta perustepäätöksen mukaisia tapaamisia.

HakijaAiti Hakijana on äiti.

HakiUlkom Vain vastaajan kotimaa on Suomi.

HMuuSyytos Hakijan muu syytös. Tähän on sisällytetty myös syytökset väkivallasta lasta kohtaan, lapsen hyväksikäytöstä, päihde- tai mielenterveysongelmista tai kaappauksesta. Syytöstä manipuloinnista ei ole sisällytetty, koska tietoa ei ole kerätty kaikista käräjäoikeuksista.

HTodSyytos Vähintään yksi toteen näytetty hakijan syytös.

IkaEiTa Lapsen ikä, jos tämä vastustaa vahvasti tapaamisia ja on vähintään 5-vuotias. Muulloin 0.

IkaEriMi Lapsen ikä, jos tämä vastustaa lievästi tapaamisia ja on vähintään 5-vuotias. Muulloin 0.

IkaTa Lapsen ikä, jos tämä tukee tapaamisia ja on vähintään 5-vuotias. Muulloin 0.

Katkos Edellisen tapaamisen ja vireilletulopäivän välinen aika kuukausina.

KO Käräjäoikeuden nykyinen nimi. Luokittelumuuttuja.

NLapsi Lasten lukumäärä

PaatVuosi Päätöksen antamisvuosi.

SPLapHaki Kaikki lapset ovat samaa sukupuolta kuin hakija.

SPLapVast Kaikki lapset ovat samaa sukupuolta kuin vastaaja.

Syytoslshk2 Vastaaajan syytös lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Syytospaihde2 Vastaaajan syytös päihteiden käytöstä tai mielenterveysongelmista.

SyytosVier1 Hakijan syytös vieraannuttamisesta.

Syytosvv2 Vastaaajan syytös väkivallasta lasta kohtaan

TuomariSP Tuomari on miespuolinen.

TuomariSP1 Tuomarin sukupuoli on sama kuin hakijan.

Valvottu Tapaamisoikeus valvottuna.

Vast2 Vastaaaja ilmaisee vastustavansa perustepäätöksen mukaisia tapaamisia.

VastUlkom Vain hakijan kotimaa on Suomi.

VMuuSyytos Vastaaajan muu syytös. Tähän on sisällytetty myös syytökset vieraannuttamisesta ja kaappauksesta.

VTodSyytos Vähintään yksi toteen näytetty vastaaajan syytös.

Mukaan on lisäksi otettu seuraavat interaktiomuuttujat:

$Valvottu \times VVakivalta$

$Valvottu \times VHyvaksik$

$Valvottu \times VPaihde$

Ikä-tahto-muuttujat *IkaTa*, *IkaEriMi* ja *IkaEiTa* on muodostettu logistista regressiota varten funktiona lapsen iästä ja tahdosta, koska täytäntöönpanolain ja aineiston keruun yhteydessä tehtyjen havaintojen mukaan lapsen tahdon vaikutus hakijan voittotodennäköisyyteen riippuu lapsen iästä. Muuttujat saavat arvon 0, jos lapsi on alle 5-vuotias, koska korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen mukaan alle 5-vuotiaan tahdolla ei ole merkitystä täytäntöönpanoasiassa (KKO 2004:118; Valjakka 2005, 792).

Kahdeksan luokan kärkeäjoikeusmuuttuja *KO* tulkitaan seitsemänä indikaattorimuuttujana. Pois jätetty kahdeksas luokka määräytyy siten, että kaikki muita luokkia vastaavat indikaattorit saavat arvon 0. Luokittelumuuttujasta muodostettua indikaattorijoukkoa käsitellään kokonaisuutena: joko kaikki luokat otetaan mukaan malliin tai kaikki jäävät pois (Hosmer, Lemeshow ja Sturdivant 2013, 41).

Tieto lasten iästä puuttui seitsemässä riitaisassa tapauksessa. Muuttujaan *Ika-Lap*, jota on käytetty ikä-tahto-muuttujien luomisessa, on logistista regressiota varten syötetty eli *imputoitu* keinotekoiset arvot puuttuneiden havaintojen tilalle. Imputointi on tehty *malliluovuttajamenetelmällä* (Laaksonen 2013, 146), joka on esitelty lyhyesti liitteessä A.3.

5.3.2 Firthin muokattu uskottavuusfunktio

Aineistossa, josta logistinen regressio on tarkoitus tehdä, on 197 havaintoa. Määrä on sillä tavalla pieni, että jos selittäviä indikaattori- tai luokittelumuuttujia taulukoidaan selitettävän muuttujan kanssa ristiin, voi joihinkin soluihin kertyä hyvin pieni määrä tai ei ollenkaan havaintoja. Nollan havainnon soluja ei tässä yhteydessä ole ilmennyt, mutta esimerkiksi hakijan toteen näytettyjä syytöksiä on yhteensä yhdeksän ja yksittäisiin soluihin kertyvät määrät ovat vielä pienempiä (taulukko 19). Pienet solufrekvenssit saattavat aiheuttaa harhaa SU-estimaateissa (Agresti 2013, 208), ja jotta kyseisiä taustamuuttujia voidaan käyttää, harhaa tulisi jotenkin kontrolloida.

		Voitto		
<i>HTodSyytos</i>	1	0	yht.	
1	4	5	9	
0	100	88	188	
yht.	104	93	197	

Taulukko 19: Hakijan toteen näytetyt syytökset ja hakijan voitto, TOTP.

Tässä tutkielmassa käytetään *Firthin muokattua uskottavuusfunktiota*, jonka avulla pienestä havaintomäärästä aiheutuva harha voidaan poistaa approksimatiivisesti (Firth 1993; Hosmer ym. 2013, 387.) Bernoulli-jakaumaan perustuva uskottavuusfunktio $L(\boldsymbol{\beta})$ korvataan muokatulla uskottavuusfunktiolla

$$L(\boldsymbol{\beta})^* = L(\boldsymbol{\beta}) \times \sqrt{\det[\mathbf{I}(\boldsymbol{\beta})]}, \quad (5.11)$$

jossa $\det[\mathbf{I}(\boldsymbol{\beta})]$ on log-uskottavuusfunktiosta johdettava *havaitun informaatiomatriisin* (Hosmer ym. 2013, 391–392) determinantti. Jatkossa *uskottavuusfunktiosta* puhuttaessa tarkoitetaan *Firthin muokattua (*) uskottavuusfunktiota*.

5.3.3 Uskottavuusosamäärätesti

Logistisen regression estimaattien $\hat{\boldsymbol{\beta}}$ tilastollista merkitsevyyttä testataan jakson 5.3.5 selittäjien valinnassa *uskottavuusosamäärätestillä*, johon myös raportoitavat testisuureiden p -arvot perustuvat. Olkoon L_0^* nollahypoteesin mukaisilla parametrivektorin arvoilla laskettu uskottavuusfunktion maksimi ja L_1^* vastaava, kun sallitaan kaikki mahdolliset parametrivektorin arvot. Olkoon lisäksi q_0 ja q_1 parametrien lukumäärät uskottavuusfunktioissa L_0^* ja L_1^* . Testisuure

$$LR = -2\log\left(\frac{L_0^*}{L_1^*}\right) \quad (5.12)$$

noudattaa asympotoottisesti χ^2 -jakaumaa vapausasteilla $q_1 - q_0$. Suuret testisuureen arvot ovat H_0 :lle kriittisiä. (Agresti 2013, 11.)

5.3.4 Akaiken informaatiokriteeri

Jos potentiaalisia malleja on useita, niitä voidaan vertailla *Akaiken informaatiokriteerillä* (AIC), joka pisteyttää mallin sen mukaan, kuinka *yhteensopiva* se on havaitun aineiston kanssa (*goodness of fit*). AIC myös rankaisee parametrien lukumäärästä ja siten suosii yksinkertaisia malleja. Jos l^* on maksimoitu log-uskottavuusfunktio ja q on parametrien määrä mallissa, pätee

$$AIC = -2(l^* - q). \quad (5.13)$$

Pienempi AIC:n arvo indikoi parempaa mallia. (Agresti 2013, 212.)

5.3.5 Selittäjien karsinta

Jaksossa 5.3.1 esiteltyjä selittäjiä voidaan karsia *taaksepäin askeltavalla* muuttujavalinnalla (*backward elimination*). Malliin valitaan aluksi kaikki selittäjät, ja lasketaan näiden parametriestimaatit. Selittäjät jaetaan kahteen ryhmään: *KO*-indikaattorit ja muut selittäjät. *KO*-indikaattoreille tehdään ryhmänä uskottavuusosamäärätesti siten, että testattava hypoteesi on $H_0: \beta_{KO_1} = \dots = \beta_{KO_7} = 0$. Testissä vertailtavat mallit ovat:

A: Rajoitettu malli, joka sisältää eliminointivaiheessa jäljellä olevat selittäjät pois lukien *KO*-indikaattorit.

B: Rajoittamaton malli, joka sisältää kaikki eliminointivaiheessa jäljellä olevat selittäjät.

Muita selittäjiä testataan kutakin erikseen uskottavuusosamäärätestillä, jossa nolalahypoteesi on $H_0 : \beta_j = 0$. *KO*-indikaattoriryhmän ja muiden yksittäisten selittäjien testituloksia verrataan toisiinsa ja poistetaan se ryhmä tai selittäjä, jolla testisuureen p -arvo on suurin.

Parametrit estimoidaan karsitulla selittäjäjoukolla uudestaan, ja prosessia jatketaan, kunnes mallin yhteensopivuus *AIC*:n mukaan heikkenee oleellisesti seuraavan eliminoinnin seurauksena. Käytettävä muuttujavalinta-algoritmi on suuntaantava periaate, johon voi yhdistää muuta taustatietoa. Mallissa voidaan esimerkiksi pitää tutkimusaiheen kannalta oleellisia selittäjiä, vaikka niiden parametriestimaatit eivät olisi tilastollisesti merkitseviä. (Agresti 2013, 210.)

Täytäntöönpanolaista tiedetään, että riittävän kehittyneen lapsen vastustus voi estää täytäntöönpanon ja että täytäntöönpanoon ei voida ryhtyä, jos se on selvästi lapsen edun vastaista (jakso 2.2.4). Siksi ikä-tahto-muuttujat ja toteen näytetyt syytökset jätetään karsinnan ulkopuolelle testisuureen p -arvosta huolimatta. Muuttujavalinta tehdään seuraavasti:

1. Otetaan kaikki selittäjät mukaan.
2. Eliminoidaan selittäjiä taaksepäin askeltavasti siten, että muuttujat *HTodSyytos*, *VTodSyytos*, *IkaTa*, *IkaEriMi* ja *IkaEiTa* jäävät eliminoinnin ulkopuolelle. Jos *KO*-indikaattoriryhmän testisuureen p -arvo on vertailussa suurin, poistetaan koko ryhmä.
3. Lopetetaan eliminointi, kun edellä mainittujen lisäksi jäljellä on vain muuttujia, joilla testisuureen p -arvo on alle 0.05 tai lähellä sitä.
4. Arvioidaan jäljellä olevien selittäjien tarpeellisuutta ja testataan epälineaarisia yhteyksiä lapsen ikään ja tahtoon liittyvien interaktiomuuttujien ja *logit-linkkifunktion* $\text{logit}[\pi(\boldsymbol{x})]$ välillä.
5. Valitaan lopullinen malli.

Suoritetaan R-ohjelmistossa muuttujavalinnan vaiheet 1–3 käyttäen *logistf*-pakkausta (Heinze, Ploner, Dunkler ja Southworth 2013), jonka avulla estimoidaan logistisen regression parametrit käyttäen Firthin muokattua uskottavuusfunktiota. Taulukossa 20 on esitetty eliminoinnista jäljelle jääneet selittäjät. Sarakkeina ovat selittäjän nimi, kerroinestimaatti, uskottavuusosamäärätestisuure *LR* sekä testisuureen *p*-arvo.

X_j	$\hat{\beta}_j$	<i>LR</i>	<i>p</i>
vakio	1.36	31.19	< 0.001
<i>HakijaAiti</i>	-1.08	4.33	0.037
<i>IkaTa</i>	-0.019	0.13	0.719
<i>IkaEriMi</i>	-0.092	5.25	0.022
<i>IkaEiTa</i>	-0.21	20.41	< 0.001
<i>EiVast2</i>	-0.94	7.08	0.008
<i>HTodSyytos</i>	-0.28	0.14	0.710
<i>VTodSyytos</i>	-2.29	16.76	< 0.001

AIC = -41.4

Taulukko 20: Logistinen regressiomalli hakijan voittotodennäköisyydelle riitaisissa tapauksissa, TOTP, versio 1.

Muuttuja *IkaTa* ei testisuureen *p*-arvon perusteella kuulu malliin. Se tarkoittaa, että lapsen ilmaisema myönteinen tahto tavata hakijaa ei näyttäisi kasvattavan hakijan voittotodennäköisyyttä verrattuna siihen, että tieto lapsen tahdosta puuttuu kokonaan. Saatu tulos viittaa siihen, että tapauksissa, joissa lapsen tahto ei tullut ilmi, lapsella ei ollut erityistä huomautettavaa tapaamisista, ja kerroinestimaatti muuttujalle *IkaTa* on siksi lähellä nollaa. Lapsen vastustuksesta voittotodennäköisyys kuitenkin laskee. Muuttujista myöskään hakijan toteen näytetyllä syyöksellä ei ollut havaittavaa vaikutusta hakijan voittotodennäköisyyteen, mikä saattaa johtua havaintojen pienestä määrästä (taulukko 19). Selittäjät *IkaTa* ja *HTodSyytos*

jätetään pois mallista, ja parametrit estimoidaan uudelleen (taulukko 21).

X_j	$\hat{\beta}_j$	LR	p
vakio	1.34	33.00	< 0.001
<i>HakijaAiti</i>	-1.15	4.99	0.026
<i>IkaEriMi</i>	-0.088	5.15	0.023
<i>IkaEiTa</i>	-0.21	21.00	< 0.001
<i>EiVast2</i>	-0.96	7.49	0.006
<i>VTodSyytos</i>	-2.30	16.76	< 0.001

$AIC = -45.6$

Taulukko 21: Logistinen regressiomalli hakijan voittotodennäköisyydelle riitaisissa tapauksissa, TOTP, versio 2.

Tutkitaan jäljellä olevia ikä-tahto-muuttujia. Viimeisimmässä mallissa (taulukko 21) yhteys niiden ja linkkifunktion $\text{logit}[\pi(\mathbf{x})]$ välillä on lineaarinen: Jos tapaamisia ehdottomasti vastustavan lapsen ikää kasvatetaan yhdellä, linkkifunktion arvo laskee 0.21:llä ikätasosta riippumatta. Oletus lineaarisuudesta ei välttämättä ole järkevä, vaan yhteys voi olla esimerkiksi eksponentiaalinen. Aineiston keruun yhteydessä saadun intuition mukaan pienen lapsen tahtoa ei juuri kuunnella, mutta tahdon merkitys kasvaa nopeasti 7–9 vuoden iässä. Kymmenvuotiaan lapsen vastustus estää täytäntöönpanon lähes aina.

Intuition mukaista eksponentiaalista yhteyttä voidaan tutkia korottamalla ikä-tahto-muuttujat potenssiin λ . Logistinen regressiomalli estimoidaan arvoilla $\lambda = 1$, $\lambda = 2$ ja niin edelleen. Jos korkeampi λ :n arvo parantaa mallin yhteensopivuutta aineiston kanssa, sitä kasvatetaan, kunnes yhteensopivuus heikkenee. Parametrin arvoksi valitaan se, joka maksimoi yhteensopivuuden. Jos valitaan $\lambda = 1$, yhteys on lineaarinen ja parametri on turha. Muut λ :n arvot viittaavat eksponentiaaliseen yhteyteen.

Tässä käytetään samaa λ :n arvoa kummallekin ikä-tahto-muuttujalle. Rajoitus perustuu siihen, että jos muuttujat korotettaisiin eri potensseihin, mallin tulkinta olisi monimutkaista. Funktiot $\hat{\beta}_{IkaEriMi}(IkaEriMi)^{\lambda_{IkaEriMi}}$ ja $\hat{\beta}_{IkaEiTa}(IkaEiTa)^{\lambda_{IkaEiTa}}$ leikkaisivat toisensa siten, että jollain ikätasolla lapsen heikko vastustaminen heikentäisi voittotodennäköisyyttä enemmän kuin vahva vastustaminen. Todistus on liitteessä A.4.

Jos estimoidaan selittäjien kerroinparametrit kokeillen eri λ :n arvoja, selviää, että *AIC* minimoituu, kun $\lambda = 3$ (taulukko 22). *AIC* laskee myös aiempaan malliin verrattuna (taulukko 21), vaikka parametrien lukumäärä kasvaa yhdellä.

X_j	$\hat{\beta}_j$	<i>LR</i>	<i>p</i>
vakio	1.26	31.29	< 0.001
<i>HakijaAiti</i>	-1.09	4.43	0.035
<i>IkaEriMi</i> ³	-0.00058	4.07	0.044
<i>IkaEiTa</i> ³	-0.0021	23.26	< 0.001
<i>EiVast2</i>	-0.95	7.18	0.007
<i>VTodSyytos</i>	-2.28	16.88	< 0.001

AIC = -45.7

Taulukko 22: Logistinen regressiomalli hakijan voittotodennäköisyydelle riitaisissa tapauksissa, TOTP, versio 3.

AIC on tähän mennessä laskenut jokaisen malliin tehdyn muutoksen yhteydessä. Nyt saatu malli on lopullinen, koska minkä tahansa selittäjän poistaminen kasvattaisi *AIC*:ta vähintään kahdella.

5.4 Valittu malli

Hakijan voittotodennäköisyyttä ennustavaksi malliksi valittiin

$$\begin{aligned}\text{logit}[\hat{\pi}(\mathbf{x})] = & 1.26 \times 1 \\ & - 0.0021 \times IkaEiTa^3 \\ & - 0.00058 \times IkaEriMi^3 \\ & - 2.28 \times VTodSyytos \\ & - 1.09 \times HakijaAiti \\ & - 0.95 \times EiVast2.\end{aligned}\tag{5.14}$$

Hakijan voittotodennäköisyyttä pienentävät riittävän vanhan lapsen lapsen vastustus sekä vastaajan toteen näytetty syytös hakijasta. Voittotodennäköisyys laskee myös, jos hakija on äiti tai jos vastaaja ilmaisee, että ei vastusta perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Jotta mallia voitaisiin tulkita oikein, on syytä esitellä perustelut, joilla hakemuksia hylätään. Ne eivät sellaisenaan ilmene numeerisesta aineistosta, vaan kyseessä on aineistoa kerätessä tehty havainto.

Hakijan häviämät täytäntöönpanoasiat voidaan jakaa kahteen luokkaan:

1. Hakemus hylätään siten, että **velvoite noudattaa perustepäätöstä lakkaa**. Vaikka täytäntöönpanoasiassa ei ratkaista sitä, kuinka tapaamisoikeus tulisi järjestää, oikeus voi perusteluissaan todeta perustepäätöksen noudattamisen olevan lapsen edun vastaista. Kyseessä voi olla jokin lapsen turvallisuutta uhkaava asia, riittävän kypsän lapsen vastustus, muutos hakijan elinoloissa esimerkiksi asunnottomaksi jäämisen seurauksena tai huomattavasti pidentynyt matkustusaika tapaamisiin hakijan tai vastaajan muuton jälkeen. Tällaisen ratkaisun jälkeen asianosaisilla voi olla hyvä syy hakea muutosta tapaamisoikeuteen perustepäätöstä koskevassa oikeudenkäynnissä.
2. Hakemus hylätään muusta syystä siten, että **velvoite noudattaa perustepäätöstä säilyy**. Hakemus voi olla täysin aiheeton, tai lapsi on ollut todis-

tetusti sairas. Myös vanhempien riitely ja huono kommunikointi voi johtaa tapaamisten katkeamiseen, ja jos oikeus katsoo tämän olevan seurausta osin tai kokonaan hakijan epärakentavasta toiminnasta, hakemus voidaan hylätä.

Kun nämä perustelut otetaan huomioon, ikä–tahto-muuttajat ovat odotettuja selittäjiä. Samoin on vastaajan toteen näytetty syytös. Nämä selittäjät pienentävät huomattavasti hakijan voittotodennäköisyyttä ja ennustavat kohdan 1 mukaan hävittyä täytäntöönpanoasiaa.

Muuttujan *EiVast2* jääminen malliin saattaa olla selitettävissä kohdan 2 perustelujen kautta. Vastaajan myönteistä suhtautumista perustepäätökseen voidaan pitää argumenttina syyttömyyden puolesta: tapaamisten takkuaminen johtui hakijasta tai jostain muusta seikasta, johon vastaaja ei omalla toiminnallaan voinut vaikuttaa. Hakijan mielestä vastaajan kanta tapaamisoikeuteen ei kuitenkaan ollut aito, vaan pyrkimys välttää uhkasakko ja siten osa oikeudenkäymisstrategiaa. Näkemyserot olivat suurimpia silloin, kun lapsi vastusti tapaamisia. Vastaaja piti lapsen tahtoa tämän omana, mutta hakijan mielestä kyseessä oli vain heijastus vastaajan mielipiteistä tai seuraus manipuloinnista tai vieraannuttamisesta. Oikeus arvioi usein sovittelijan kertomuksen ja muun näytön avulla sitä, oliko vastaaja riittävästi *myötävaikuttanut* tapaamisten onnistumiseen vai ei. Hakija voitti 37 % niistä riitaisista tapauksista, joissa vastaaja ilmaisi, että ei vastusta perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Vastaava osuus silloin, kun vastaaja ilmaisi vastustavansa perustepäätöksen mukaisia tapaamisia, oli 62 %. Tuloksista ei voida päätellä, kuinka hyvin oikeus on onnistunut arvioinneissaan tai sitä, voiko tapaamisten näennäistä tukemista käyttää menestyksekkäänä oikeudenkäymisstrategiana. Tulkinta selittäjän *EiVast2* negatiiviselle kerroinparametrille on vain, että vastaajan myönteinen suhtautuminen viittaa hänen syyttömyyteen tapaamisissa oleviin ongelmiin.

Jaksossa 4.1.6 havaittiin, että äidit pärjäsivät hakijoina heikommin kuin isät. Nyt muuttujalle *HakijaAiti* saatiin regressiossa negatiivinen kerroinparametri p -arvolla 0.035. Mistä tämä voisi johtua? Jaksossa 4.1.6 havaittiin, että äitien hakemat täytäntöönpanoasiat päättyivät sovintoon useammin kuin isien hakemat. Tutkin asiaa

lyhyesti rakentamalla kaksi muuta logistista regressiomallia:

1. Selitettävänä on muuttuja *Riitaisa*, joka saa arvon 1, jos tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanoasia on edennyt oikeuden ratkaistavaksi ja 0, jos asia on päättynyt sovintoon. Aineisto sisältää asianosaisparien ensimmäiset tapaukset (436 kpl).
2. Selitettävänä on muuttuja *SVoitto*, joka saa arvon 1, jos sovinnossa perustepäätöstä noudatetaan ja 0, jos perustepäätöstä noudatetaan siirtymäajan jälkeen tai sitä ei enää noudateta lainkaan. Aineisto sisältää sovintoon päättyneistä tapaamisoikeutta koskevista täytäntöönpanoasioista asianosaisparien ensimmäiset tapaukset (265 kpl).

Mallit rakennettiin jaksossa 5.3 esitellyin menetelmin ilman toteen näytettyjä syytöksiä, koska niitä ei sovintojen yhteydessä ole kirjattu. Muuttuja *HakijaAiti* valittiin malliin 1 negatiivisella parametrikertoimella ($\hat{\beta}_{HakijaAiti} = -0.78$, $p = 0.014$). Mallissa 2 muuttuja pidettiin tarkoituksella mukana karsinnan loppuun asti ja poistettiin lopulta turhana selittäjänä ($\hat{\beta}_{HakijaAiti} = 0.037$, $p = 0.92$). Mallit 1 ja 2 on esitelty tarkemmin liitteessä A.2, mutta ne sivuutetaan muuten tämän tutkielman yhteydessä.

Analyysin tulos on: Riitaisissa tapauksissa äidit pärjäävät hakijoina huonommin kuin isät. Äitien hakemat täytäntöönpanoasiat päättyvät sovintoon useammin kuin isien hakemat. Sovintoihin päättyvissä asioissa äidit pärjäävät hakijoina yhtä hyvin kuin isät.

Vaihtoehtoisia tulkintoja kokonaisuudelle voidaan esittää:

- Etävanhempana olevat äidit ovat oikeudenkäynnin kannalta keskimäärin heikommassa asemassa kuin etävanhempana olevat isät. Syy ei ilmene aineistosta. Tämä selittäisi heikon menestymisen riitaisissa asioissa sekä pyrkimyksen sopia asia.

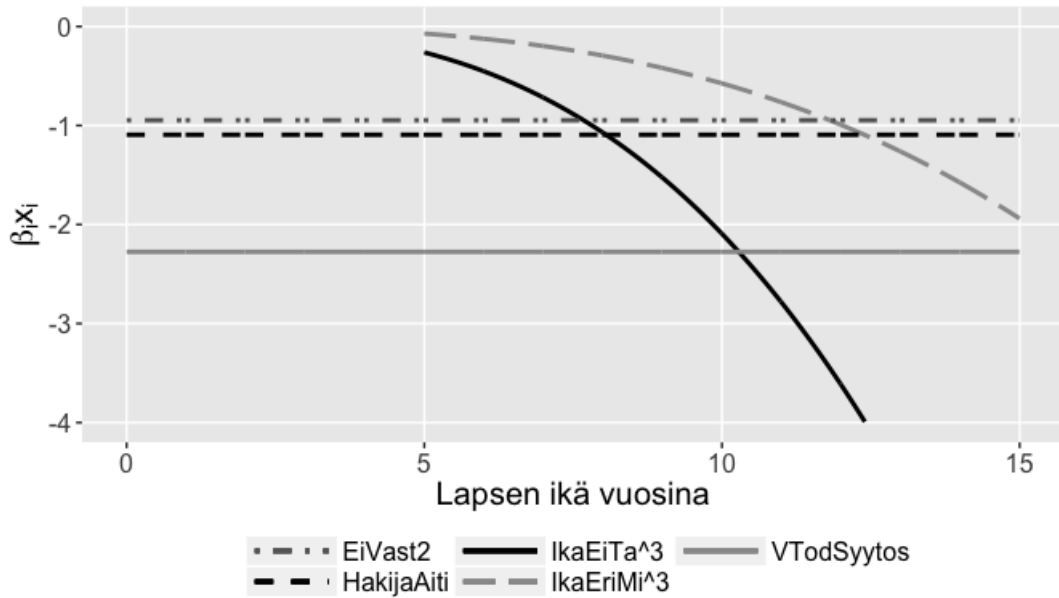
- Äitien heikko asema johtuu käräjäoikeuden harjoittamasta syrjinnästä, joka perustuu ennakkoluuloihin etävanhempana olevista äideistä. Taipumus sopia asia on tuomarien suostuttelun seurausta.
- Äidit hakevat täytäntöönpanoa pienemmistä asioista tai matalammalla kynnyksellä kuin isät. Tämä selittäisi kaikki kolme havaintoa. Uhkasakkoa ei määrätä ilman painavia syitä, asia mieluummin sovitaan, ja koska asian taustalla oleva ongelma on pieni, on perustepäätöksen noudattaminen jatkossa todennäköistä.
- Jokin muu syy.

Jakson 5.3.1 mallinvalintaprosessin tuloksena saatiin tietoa myös niistä muuttujista, jotka eivät päätyneet 197 havainnon aineistosta estimoituun malliin. Jäi muun muassa näyttämättä, että tapausta käsittelevällä käräjäoikeudella tai oikeusavustajan käyttämisellä olisi yhteys hakijan voittotodennäköisyyteen. Myös todentamattomat syytökset ja ulkomaalaistaustaisuus jäivät mallin ulkopuolelle. Muuttuja *TuomariSP* (tuomari on miespuolinen) oli järjestyksessä viimeinen selittäjä, joka eliminoitiin mallista uskottavuusosamäärätestisuureen p -arvon perusteella. Kerroinestimaatti oli tuolloin 0.58, ja testisuureen p -arvo oli 0.09. Sitä vastoin *TuomariSP1* (tuomarin sukupuoli on sama kuin hakijan) eliminoitui jo ensimmäisten joukossa ja oli täten yksi heikoimmista selittäjistä. Tulkinta on: jos miestuomarit suosivat hakijaa, he suosivat hakijan sukupuolesta riippumatta. Suosimista ei tämän aineiston valossa voitu riittävällä varmuudella todeta, joten se jätettiin mallista pois.

5.5 Mallin tulkinta

Kuinka merkittäviä yhteydet selittäjien ja hakijan voittotodennäköisyyden välillä ovat? Valitun mallin (5.14) kerroinestimaatteja voidaan tarkastella lapsen iän

suhteen (kuva 5). Esimerkiksi vastaajan toteen näytetty syytös heikentää hakijan voittotodennäköisyyttä yhtä paljon kuin 10-vuotiaan lapsen vastustus. Lisäksi, jos vastaaja ilmaisee, että ei vastusta tapaamisia, sillä on yhtä suuri yhteys hakijan voittotodennäköisyyteen kuin hakijan sukupuolella, 7-vuotiaan lapsen vahvalla vastustuksella (*IkaEiTa*) tai 12-vuotiaan lapsen heikolla vastustuksella (*IkaEriMi*).

Kuva 5: Selittäjien vaikutus logit-linkkifunktioon lapsen iän suhteen, kun indikaattorit *EiVast2*, *HakijaAiti* ja *VTodSyytos* saavat arvon 1.

Esitetään mallin todennäköisyystulkinta jakson 3.5 esimerkkien kautta. Yksinkertaistetaan merkintöjä jatkossa siten, että $\hat{\pi} \equiv \hat{\pi}(\mathbf{x})$.

Tapauksessa 2 hakijana oli isä, lapsi suhtautui myönteisesti tapaamisiin ja vastaajan syytökset jäivät näyttämättä toteen. Lisäksi vastaaja ei ilmaissut, että ei vastusta tapaamisia, vaan suhtautui niihin nuivasti. Kaikki selittäjät saavat arvon 0, jolloin yhtälöön (5.14) sijoittamalla saadaan

$$\text{logit}(\hat{\pi}) = 1.26 \tag{5.15}$$

ja estimoiduksi hakijan voittotodennäköisyydeksi 0.78:

$$\hat{\pi} = \frac{\exp\{1.26\}}{1 + \exp\{1.26\}} \approx 0.78. \quad (5.16)$$

Tapauksessa 3 isä haki täytäntöönpanoa. Lapset eivät tahtoneet nähdä hakijaa ollenkaan, ja lasten keski-ikä päätöshetkellä oli 9.95 vuotta. Vastaaaja ilmaisi, että ei vastusta tapaamisia vaan on yrittänyt saada niitä toteutumaan. Oikeus ei katsonut vastaajan päihde- ja väkivaltasyytöksiä toteen näytetyiksi tai ei kommentoinut niitä. Hakijan voittotodennäköisyydeksi saadaan 0.15:

$$\hat{\pi} = \frac{\exp\{1.26 - 0.00058 \cdot 9.95^3 - 0.95\}}{1 + \exp\{1.26 - 0.00058 \cdot 9.95^3 - 0.95\}} \approx 0.15. \quad (5.17)$$

Lopputulokset olivat mallin ennustaman mukaisia; tapaus 2 päättyi hakijan ja tapaus 3 vastaajan voittoon.

Yksittäisten selittäjien vaikutus estimoituun voittotodennäköisyyteen ilmenee taulukosta 23. Kun isä hakee tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa, hänen voittotodennäköisyytensä on parhaimmillaan 0.78. Vastaava todennäköisyys hakevalla äidillä on vain 0.54. Jos lapsi on 9-vuotias, eikä halua tavata hakijaa ollenkaan, voittotodennäköisyys on 0.43. Hakijan mahdollisuudet kasvavat kuitenkin huomattavasti, jos lapsen vastustus ei ole ehdotonta. Vastaaajan toteen näytetty syytös tekee tilanteen hakijalle erityisen vaikeaksi. Tällöin voittotodennäköisyys on parhaimmillaankin vain 0.27. Lisää esimerkkitapauksia on koottu liitteeseen A.5.

<i>IkaEiTa</i>	<i>IkaEriMi</i>	<i>VTodSyytos</i>	<i>HakijaAiti</i>	<i>EiVast2</i>	$\hat{\pi}$
–	–	–	–	–	0.78
–	9	–	–	–	0.70
–	–	–	–	1	0.58
–	–	–	1	–	0.54
9	–	–	–	–	0.43
–	–	1	–	–	0.27
–	–	1	1	–	0.11

Taulukko 23: Hakijan voittotodennäköisyyksiä selittäjien eri arvoilla.

5.6 Mallin diagnostiikkaa

5.6.1 Yhteensopivuusindeksi

Mallin ennustekykyä voidaan testata vertaamalla estimoitua $\hat{\mathbf{y}}$ toteutuneeseen \mathbf{y} . Luokitellaan mallin ennustama hakijan voitto

$$\hat{y}_i = \begin{cases} 1, & \text{kun } \hat{\pi}_i \geq \pi_0, \text{ ja} \\ 0 & \text{muuten,} \end{cases} \quad (5.18)$$

jossa π_0 on jokin ennalta määrätty alaraja voittotodennäköisyydelle. Olkoon $\pi_0 = 0.5$. *Luokittelutaulukosta* (taulukko 24) nähdään, että malli ennustaa oikean lopputuloksen $(92 + 55)/197 = 74.6$ %:ssa tapauksista, joka on mallin *yhteensopivuusindeksi* (*concordance index*) valinnalla $\pi_0 = 0.5$. Ennustuskkyky voidaan jakaa kahteen osatekijään:

1. Herkkyyks = $P(\hat{y} = 1|y = 1) = 92/104 = 88.5$ %

2. Tarkkuus = $P(\hat{y} = 0|y = 0) = 55/93 = 59.3 \%$.

(Agresti 2013, 223.)

Mallin herkkyys on huomattavasti korkeampi kuin tarkkuus. Se ennustaa paremmin voittoon kuin häviöön päättyviä tapauksia.

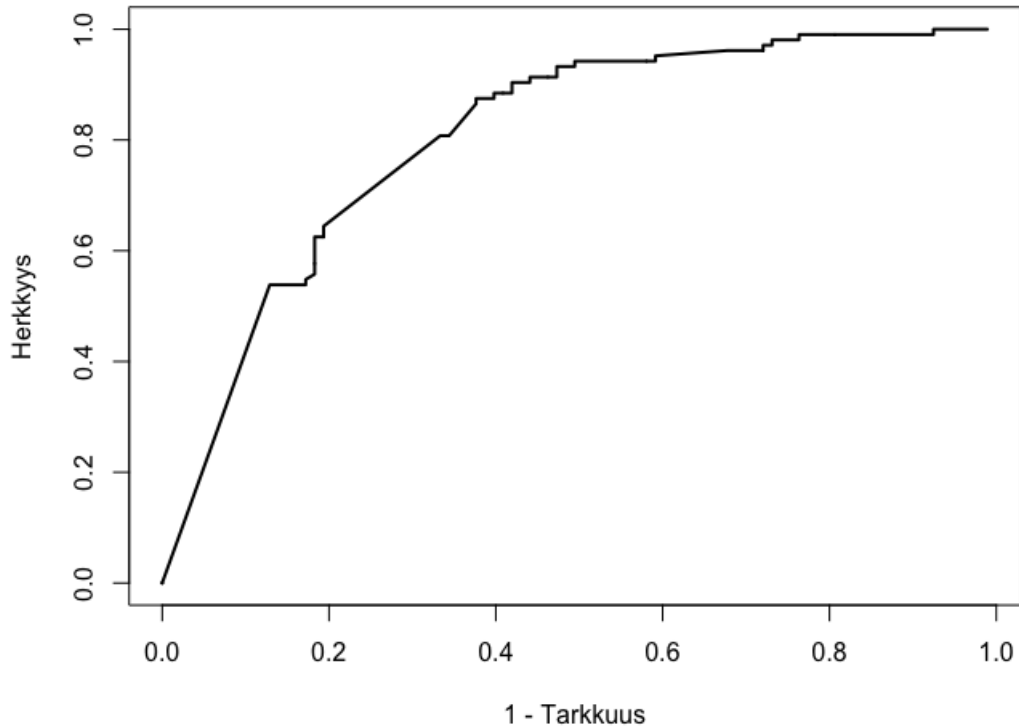
y (havaittu)	\hat{y} (ennuste)		yht.
	1	0	
1	92	12	104
0	38	55	93
yht.	130	67	197

Taulukko 24: Luokittelutaulukko: hakijan voitto, $\pi_0 = 0.5$, TOTP.

5.6.2 ROC-käyrä

Koska yhteensopivuusindeksi riippuu suuresti π_0 :sta, voidaan tarkastella *ROC-käyrää* (kuva 6), jossa herkkyys on esitetty funktion $(1 - \text{Tarkkuus})$ suhteen kaikilla π_0 :n arvoilla. Mitä suurempi pinta-ala jää käyrän alapuolelle, sitä parempi ennustuskyky mallilla on. Jos käyrä on suora viiva pisteiden $(0,0)$ ja $(1,1)$ välillä, pinta-ala on 0.5, jolloin malli ennustaa yhtä huonosti kuin puhdas arvaus. (Agresti 2013, 224.)

Lasketaan hakijan voittoa ennustavan mallin ROC-käyrän alle jäävä pinta-ala käyttämällä R-pakkausta *pROC* (Robin ym. 2011). Pinta-alaksi saadaan 0.81, joka vastaa *erinomaista* mallin erottelukykyä Hosmerin ym. (2013, 177) laatiman asteikon mukaan. Erinomainen on viisiportaisen asteikon toiseksi paras luokka. Harrellin (2015, 257) mukaan mallilla, jolla vastaava pinta-ala on yli 0.80, on jotain käyttöä ennustamisessa.

Kuva 6: ROC-käyrä mallille: hakijan voitto, TOTP.

5.6.3 Hosmer–Lemeshow-testi

Järjestetään n havainnon aineisto $\hat{\pi}$:n mukaan siten, että pienin estimoitu tapahtumatodennäköisyys on $\hat{\pi}_1$ ja suurin $\hat{\pi}_n$. Jaetaan järjestetty aineisto g yhtä suureen ryhmään siten, että ensimmäisessä ryhmässä sijaitsevat pienimmät todennäköisyydet ja viimeisessä suurimmat. Vaikka ryhmät ovat lähtökohtaisesti samansuuruisia, havainnot i ja j , joille pätee $\hat{\pi}_i = \hat{\pi}_j$, sisällytetään samaan ryhmään. Olkoon ryhmien koot n_1, \dots, n_g . Olkoon lisäksi o_k tapahtumien $y = 1$ lukumäärä ryhmässä k ja $\bar{\pi}_k$ estimoitujen tapahtumatodennäköisyyksien keskiarvo ryhmässä k .

Jos valittu logistinen regressiomalli on oikea, *Hosmer–Lemeshow’n testisuure*

$$\hat{C} = \sum_{k=1}^g \frac{(o_k - n_k \bar{\pi}_k)^2}{n_k \bar{\pi}_k (1 - \bar{\pi}_k)}, \quad (5.19)$$

noudattaa approksimatiivisesti χ^2 -jakaumaa vapausasteilla $g - 2$. Suuret testisuureen \hat{C} arvot indikoivat aineiston kanssa huonosti yhteensopivaa mallia. (Hosmer ym. 2013, 157–158.)

Ryhmien lukumääräksi valitaan yleensä $g = 10$. Jos aineistossa on kovin vähän erilaisia $\hat{\pi}$:n arvoja, ryhmiä saatetaan joutua vähentämään. Tämä heikentää testin voimaa. Jos $g = 6$, testillä voidaan tyypillisesti hylätä vain poikkeuksellisen huonot mallit. (Hosmer ym. 2013, 160–161.)

Testataan jaksossa 5.3.5 valittua mallia Hosmer–Lemeshow-testillä käyttäen R-pakkausta *ResourceSelection* (Lele, Keim ja Solymos 2016). Ryhmiä joudutaan vähentämään. Suurin yksittäinen syy on, että aineiston 197 tapauksesta 68:lla on sama estimoitu voittotodennäköisyys. Nämä ovat niitä tapauksia, joissa kaikki selittäjät saavat arvon 0 ja voittotodennäköisyys on 0.78. Testi onnistuu valinnalla $g = 8$, jolloin testisuure $\hat{C} = 2.88$ ja $p = 0.82$.

Luku 6

Lopuksi

6.1 Tulokset

Tutkimuksessa on esitetty tilannekuva lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta täytäntöönpanosta kvantitatiivisin menetelmin. Tuloksissa on paljon uutta tietoa. Tutkimus on perustunut 632 havaintoon 8 käräjäoikeudesta 16 vuoden ajalta. Tulokset voidaan jakaa kahteen osaan jaksossa 1.2 asetettujen tutkimuskysymysten mukaisesti.

6.1.1 Millaisia täytäntöönpanoasiat valtakunnallisesti ovat?

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa hakijoiden sukupuolijakauma vastasi suunnilleen sitä, mikä on etävanhempien sukupuolijakauma koko väestössä. Osapuolet turvautuivat useimmiten avustajaan, joka oli samaa sukupuolta. Lapset olivat iältään keskimäärin 8-vuotiaita, mutta riitaa tuli kaiken ikäisistä lapsista. Noin joka kymmenennessä tapauksessa tapaamisoikeus oli määrätty valvottuna. Näistä vain

muutamassa hakijana oli äiti. Hakijan keskeisimmät syytökset liittyivät manipulointiin tai vieraannuttamiseen. Vastaaaja syytti hakijaa päihteiden käytöstä, väkivallasta lasta kohtaan sekä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Yhteiselämän aikainen vastaaajaan kohdistunut väkivalta nostettiin esille usein. Oikeus katsoi syytöksen näytetyksi toteen varsin harvoin ja ilmeisesti otti kantaa siihen vain, jos asian ratkaiseminen sitä edellytti. Niistä lapsista, joiden mielipide tuli aineistossa ilmi, vain 31 % toivoi perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Oikeus säännönmukaisesti viittasi lapsen ikään ja tahtoon perusteluissaan.

Suurin osa tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevista asioista päättyi sovintoon. Selkeä enemmistö sovinnosta oli sellaisia, joissa jatkettiin perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Riitaisista tapauksista hieman yli puolessa asetettiin uhkasakko, mutta noutoa käytettiin hyvin harvoin. Uhkasakko jätettiin asettamatta, jos täytäntöönpanon katsottiin olevan lapsen edun vastaista tai jos ongelmat tapaamisissa eivät oikeuden arvion mukaan johtuneet vastaaajasta. Osapuolet saivat tyypillisesti vastata omista oikeudenkäyntikuluistaan, vaikka toinen olisi hävinnyt asian. Hävinnyt osapuoli veloitettiin maksamaan vastapuolen kulut vain selvissä ja räikeissä tapauksissa. Riitaiset tapaukset olivat osapuolille noin puolet kalliimpia kuin sovinnot. Käsittelyt kestivät keskimäärin muutaman kuukauden, mutta ne saattoivat sekä kestoaltaan että kustannuksiltaan kasvaa moninkertaisiksi. Noin joka neljäs täytäntöönpanoasia uusiutui vähintään kerran, ja asetetuista uhkakoista joka viidettä haettiin maksuun.

Huollon täytäntöönpano oli tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa harvinaisempi ilmiö. Huoltoa koskeva osa-aineisto käsiteltiin omassa jaksossaan vain lyhyesti pienen havaintomäärän takia. Isät hakivat huollon täytäntöönpanoa suhteellisesti useammin kuin äidit. Tämän epäiltiin johtuvan samasta syystä, miksi perusteriidan hävinneet äidit valittavat hovioikeuteen todennäköisemmin kuin hävinneet isät: äidit saattavat olla isiä tyytymättömämpiä etävanhemmuuteen. Niissä tapauksissa, joissa lapsen tahto ilmeni, vain joka viidennessä lapsi halusi asua lähi­vanhemman luona, ja hakija esitti vastaaajasta usein kaappaus-, vieraannuttamis- tai manipulointisyytöksen. Vastaaaja perusteli toimintaansa lapsen tahdolla sekä

hakijan väkivaltaisuudella ja päihdeongelmilla. Noin puolet huollon täytäntöönpanoa koskevista tapauksista päättyi sovintoon. Kaksi kolmesta tapauksesta päättyi lasten palautumiseen sovinnollisesti tai täytäntöönpanon kautta. Noutoa käytettiin tehosteena yhtä usein kuin uhkasakkoa. Huollon täytäntöönpano oli oikeudenkäyntikulujen ja käsittelyajan kannalta tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa kevyempi. Hakija ei joutunut korvaamaan vastapuolen kuluja edes hävitessään, mutta useimmiten hävinnyt vastaaaja korvasi hakijan kulut kokonaan tai osaksi. Huoltoa koskeva täytäntöönpanoasia uusiutui hyvin harvoin.

6.1.2 Mitkä tekijät ovat yhteydessä tapaamisoikeuden täytäntöönpanon voittotodennäköisyyteen?

Yksittäisen taustamuuttujan yhteyttä hakijan voittotodennäköisyyteen tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa tutkittiin logistisella regressiolla. Lisämotivaationa oli havainto, jonka mukaan äidit pärjäsivät riittäisissä asioissa isää huonommin sekä sopivat asian todennäköisemmin kuin isät.

Riittävän vanhan lapsen vastustus heikensi hakijan mahdollisuuksia voittaa. Vastaaajan syytös, jonka oikeus katsoi toteen näytetyksi, heikensi hakijan voittotodennäköisyyttä yhtä paljon kuin 10-vuotiaan lapsen vastustus. Hakijan voittotodennäköisyys pieneni myös, jos vastaaaja ilmaisi, että ei vastusta perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Kausaalisuutta vastaaajan myönteisestä suhtautumisesta hakijan voittotodennäköisyyteen ei voitu todeta eikä myöskään poissulkea, eikä tuloksien perusteella voitu päätellä, voiko tapaamisten näennäistä tukemista käyttää menestyksekkäänä strategiana uhkasakon välttämässä vai ei.

Äitien heikko menestys tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanoasian hakijana ilmeni myös logistisessa regressioanalyysissä. Tulkinnan tueksi rakennettiin logistiset regressiomallit myös asian riittäisyyden sekä sovinnon voittamisen todennäköisyyksille. Kun hakijana oli äiti, asia päättyi sovintoon todennäköisemmin kuin

hakijan ollessa isä. Sovinnoissa jatkettiin perustepäätöksen noudattamista samalla todennäköisyydellä, oli hakijana isä tai äiti. Näille kolmelle havainnolle esitettiin muutama vaihtoehtoinen tulkinta.

Voittotodennäköisyydelle tehdyn logistisen regressiomallin erottelukykyä tutkittiin ROC-käyrällä ja mallin yhteensopivuutta aineiston kanssa Hosmer–Lemeshow-testillä. Tulokset olivat valitulle mallille suotuisia; mallin kyky ennustaa ja erotella voitiin katsoa riittäväksi.

6.2 Pohdintaa

Tieteellisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että asiaa koskevan tiedon määrä kasvaa. Parhaimmillaan opitaan myös, kuinka asiaa voisi tutkia paremmin. Nyt, kun tulokset on esitetty, voidaan kokemusta viisaampana esittää muutama tällainen huomio.

Täytäntöönpanoasioista saatiin kattava tilannekuva, koska aineisto sisälsi sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevat asiat sekä niihin liittyvät sovinnot. Huoltoaineiston käsittely jäi kuitenkin vähäiseksi pienen havaintomäärän takia. Myös luvussa 5 rakennetussa logistisessa regressiomallissa käytetty aineisto jäi pieneksi; riittäviä tapaamisoikeutta koskevia täytäntöönpanoasioita oli vain 197, kun huomioitiin asianosaisparien ensimmäiset tapaukset. Koska oikeudenkäyntiasiakirjojen muuntaminen numeeriseksi aineistoksi on hidasta, tutkittava aihe olisi syytä rajata riittävän kapeaksi. Tällöin resurssit voidaan suunnata vain kyseiselle aiheelle oleellisten tapauksien lukemiseen. Esimerkiksi *riitaisuusmallissa*, jossa hyödynnettiin sekä riitaisat että sovinnot (436 kpl), saatiin 12 tilastollisesti merkitsevää selittäjää (liite A.2). Tämä antaa viitteitä siitä, millaisia tuloksia voidaan saada, kun kaikki havainnot ovat oleellisia. Jos luvussa 5 esiteltyä mallia halutaan kehittää, tulisi kerätä aineisto vain riitaisia tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevista tapauksista (esimerkiksi $n = 500$) ottaen mukaan vain yksi tapaus kultakin

asianosaisparilta. Olisi myös hyvä kirjata ylös peruste, jolla hakemus hylätään. Se saattaisi tarkentaa merkittävästi tulkintoja mallin selittäjistä.

Koska lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva kiista on kokonaisuus, johon kuuluu usein eri käsittelyitä perusteriidasta täytäntöönpanoon, niitä olisi hyödyllistä tutkia myös yhdessä. Oli varsin yleistä keskeyttää täytäntöönpanoasian käsittely siksi, että kiista haluttiin ratkaista perusteesian yhteydessä. Kokonaisuuksia tutkimalla voitaisiin selvittää esimerkiksi, altistaako tietynlainen perustepäätös täytäntöönpanoprosessiin joutumiselle, tai mikä merkitys on aiemmalla täytäntöönpanokäsittelyllä uudessa perusteriidassa. Lisäksi saataisiin enemmän tietoa kiistojen laajuudesta ja kustannuksesta asianosaisille.

Empiirisen oikeustutkimuksen tulevaisuus näyttää historiaansa valoisammalta. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten aineistopankkihankkeen (AIPA) myötä asioiden käsittely ja asiointi eri oikeusasteissa muuttuu lähivuosina sähköiseksi (Oikeusministeriö 2015). Uudistus koskee myös asiakirjojen arkistointia, jolloin kvantitatiivisen tutkimuksen tekeminen ei edellytä oikeuslaitosten henkilökunnan urakointia kopiokoneen äärellä. Vanhat tapaukset jäänevät kuitenkin paperisiksi. On mielenkiintoista nähdä, minkälainen aineistopankki on valmistuessaan. Hyvin tehtynä se voi parantaa myös rekisteritasoisten tilastojen laatua merkittävästi.

Lähteet

Aaltonen, Anna-Kaisa 2000. Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa. *Lakimies* 7-8/2000, 1320–1324.

Aaltonen, Anna-Kaisa 2009. *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Helsinki: Edita.

Agresti, Alan 2007. *An Introduction to Categorical Data Analysis*, 2. laitos. New Jersey: Wiley.

Agresti, Alan 2013. *Categorical Data Analysis*, 3. laitos. New Jersey: Wiley.

Anttila, Inkeri 1956. Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät. *Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja* 50. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Firth, David 1993. Bias reduction of maximum likelihood estimates. *Biometrika* 80, 27–38.

Fox, Greer Litton & Kelly, Robert F. 1995. Determinants of Child Custody Arrangements at Divorce. *Journal of Marriage and the Family* 57, 693–708.

Gottberg, Eva 1997. Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. Turku: Turun yliopisto.

Harrell, Frank E. 2015. Regression Modeling Strategies, 2. laitos. Cham: Springer.

Heinze, Georg, Ploner, Meinhard, Dunkler, Daniela & Southworth, Harry 2013. logistf: Firth's bias reduced logistic regression. R-pakkaus versio 1.21.

Hollander, Myles, Wolfe, Douglas A. & Chicken, Eric 2014. Nonparametric Statistical Methods, 3. laitos. New Jersey: Wiley.

Hosmer, David W., Lemeshow, Stanley & Sturdivant, Rodney X. 2013. Applied Logistic Regression, 3. laitos. New Jersey: Wiley.

Häkkänen-Nyholm, Helinä, Laajasalo, Taina & Tuuri, Tiina 2013. Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen vanhemman hyvinvointiin. Helsinki: PsyJuridica.

Itä-Suomen hovioikeus S 13/620.

<http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/ita-suomenhovioikeus/fi/index/hovioikeusratkaisut/hovioikeusratkaisut/1410180117151.html>
(viitattu 14.7.2016).

Keinänen, Anssi 2004. Tilastollinen analyysi rikostaloustieteessä. Teoria ja käytäntö. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kivivuori, Janne 2015. Veli Verkko ja suomalainen kriminologia. Haaste 4/2015, 10–11.

KKO 2004:118.

<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040118> (viitattu 22.7.2016)

KKO 2005:59.

<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050059> (viitattu 14.7.2016)

Laaksonen, Seppo 2013. *Survey metodiikka: Aineiston kokoamisesta puhdistamisen kautta analyysiin*, 2. laitos.

<http://bookboon.com/fi/surveymetodiikka-ebook> (viitattu 15.7.2016)

Lahti, Tuomas 2016. *Syyttäjän seuraamuskeinon ja rattijuopumus-tuomion suhteen mallintaminen. Pro gradu -tutkielma, matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta, tilastotiede*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

<http://hdl.handle.net/10138/163138> (viitattu 27.9.2016)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> (viitattu 14.7.2016)

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta täytäntöönpanosta 619/1996.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619> (viitattu 14.7.2016)

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070370> (viitattu 14.7.2016).

Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta 621/1999.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621> (viitattu 14.7.2016).

Lele, Subhash R., Keim, Jonah L. & Solymos, Peter 2013. *Resource Selection: Resource Selection (Probability) Functions for Use-Availability Data*. R-pakkaus versio 0.3-0.

Mäkelä, Klaus 1965. Rikoksia ja rangaistuksia. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 18. Helsinki: Alkoholiliike.

Oikeusministeriö 2015. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten asian- ja dokumentinhallinnan kehittämishanke (AIPA). <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/kehittamishankkeita/syyttajalaitoksenjayeistentuomioistuintenasianjadokumentinhallinnankehittamishanke.html> (viitattu 28.7.2016).

Oikeudenkäymiskaari 4/1734. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000> (viitattu 14.7.2016).

Palo-Repo, Mari 2015. Lasten huolto- ja asumisriidat Helsingin hovioikeudessa 2003–2006. Pro gradu -tutkielma, valtiotieteellinen tiedekunta, tilastotiede. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/155254> (viitattu 27.9.2016)

Uhkasakkolaki 1113/1990. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901113> (viitattu 14.7.2016).

Robin, Xavier, Turck, Natacha, Hainard, Alexandre, Tiberti, Natalia, Lisacek, Frédérique, Sanchez, Jean-Charles & Müller, Markus 2011. pROC: an open-source package for R and S+ to analyze and compare ROC curves. BMC Bioinformatics 12, 77. R-pakkaus versio 1.8. <http://bmcbioinformatics.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2105-12-77> (viitattu 25.10.2016).

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301> (viitattu 14.7.2016).

Sutela, Mika 2016. Arbitrium an decisio – Oikeudellisen päätöksenteon yhtenäisyys yleisissä tuomioistuimissa. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a. Lapsen elatus ja huolto 2014. Tilastoraportti. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201505299612> (viitattu 14.7.2016)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015b. Valvotut tapaamiset. Lastensuojelun käsikirja, muokattu 16.10.2015.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/valvotut-tapaamiset> (viitattu 14.7.2016).

Valjakka, Eeva 2005. Oikeustapauksia. Lakimies 5/2005, 792–825.

Weir, Kirk 2011. High-conflict Contact Disputes: Evidence of the Extreme Unreliability of Some Children’s Ascertainable Wishes and Feelings. *Family Court Review* 49 (4), 788–800.

Liite A

Liitteet

A.1 Aineiston muuttujakuvaukset

ID

Havaintoriville luotu tunnistenumero.

Diaarinro

Asian diaarinumero.

Syottopvm

Havainnon kirjaamispäivämäärä (vvvv-kk-pp).

KO1

Käräjäoikeus. Vanhoissa tapauksissa on kirjattu myös silloinen käräjäoikeus täsmennyksenä:

<i>Etela-P/Se</i>	Seinäjoen KO
<i>Etela-P/Ka</i>	Kauhajoen KO
<i>Etela-P/Al</i>	Alavuden KO
<i>Etela-P/La</i>	Lapuan KO
<i>Etela-K/La</i>	Lappeenrannan KO
<i>Etela-K/Im</i>	Imatran KO
<i>Hyv/Hyvink</i>	Vanha Hyvinkään KO
<i>Hyv/Riihim</i>	Riihimäen KO
<i>Oulu/Kuu</i>	Kuusamon KO

KO

Käräjäoikeuden nykyinen nimi. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

EiKasitelty

Indikaattorimuuttuja. Saa arvon 1, jos tapausta ei otettu mukaan aineistoon. Näin tehtiin seuraavissa tapauksissa:

- Hakemus hylättiin ennen tiedoksiantoa vastaajalle. Näin kävi, jos täydennyskehotukseen ei vastattu, täytäntöönpanokelpoista perustepäätöstä ei ollut tai hakemus oli jostain muusta syystä selvästi lakiin perustumaton.
- Hakemus peruutettiin tuntemattomasta syystä ennen tiedoksiantoa vastaajalle.
- Asia siirrettiin toiseen käräjäoikeuteen.
- Täytäntöönpanoperuste poistui käsittelyn aikana jossain muussa oikeudenkäynnissä annetun päätöksen tai saavutetun sovinnon seurauksena. Useimmiten kyse oli ratkaisusta perustepäätöstä koskevassa riidassa.
- Täytäntöönpanohakemus peruutettiin, koska riita haluttiin ratkaista perustepäätöstä koskevassa oikeudenkäynnissä.

- Asia käsiteltiin yhdessä toisen täytäntöönpanoasian kanssa. Yhdistetystä käsittelystä kirjattiin vain yksi havaintorivi.
- Kyseessä oli hovioikeuden käräjäoikeudelle antama täytäntöönpanomääräys.
- Vastaaajana oli joku muu kuin lapsen vanhempi.
- Asiakirjoista ei selvinnyt, onko kyseessä huoltoon vai tapaamisoikeuteen liittyvä täytäntöönpanohakemus, tai asiakirjat olivat muutoin liian puutteelliset havaintorivin kirjaamiseen. Nämä olivat lähes kaikki sovintoja, joista puuttui tausta-asiakirjat. Erityisesti Etelä-Pohjanmaan aineistossa näitä oli paljon, koska sieltä saatiin vain päätökset.

VireillePvm

Asiakirjoista ilmenevä vireilletulopäivämäärä tai käräjäoikeuden leimasta ilmenevä hakemuksen vastaanottopäivämäärä. Yhteensä 15 tapauksessa tieto puuttui, ja ne tarkistettiin Oikeusrekisterikeskukselta.

PaatosPvm

Lopullisen päätöksen päivämäärä, jona hakemus joko hylättiin, jäi sillensä tai hyväksyttiin. Jos esimerkiksi päätös sovittelijoiden palkkioista tehtiin viimeisenä, sitä ei huomioitu tässä muuttujassa. Yksi puuttuva päivämäärätieto on tarkistettu Oikeusrekisterikeskukselta.

Tuomari

Tuomarin etu- ja sukunimi.

TuomariSP

Indikaattorimuuttuja. Saa arvon 1, jos tuomari on mies.

TuomariSP1

Indikaattorimuuttuja. Saa arvon 1, jos tuomarin sukupuoli on sama kuin hakijan. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

Pari_ID

Asiaan osallisten yhteinen tunnistenumero, jossa on samastettu tapaukset riippumatta siitä, kumpi osapuoli on hakijana.

SP1

Indikaattorimuuttuja. Saa arvon 1, jos hakijana on isä.

HakijaAiti

Indikaattorimuuttuja. Saa arvon 1, jos hakijana on äiti. Luotu logistista regressiota varten mallin tulkinnan helpottamiseksi, jotta kaikille selittäjille on saatu negatiivinen parametrin estimaatti.

Synt1

Hakijan syntymäaika (vvvv-kk-pp).

Synt2

Vastaajan syntymäaika (vvvv-kk-pp).

Ulkom1

Hakijan ulkomaalaistaustaisuus. Luokittelumuuttuja, jossa luokat 0–4 on valittu Lainialan ja Säävälän (2013, 16) suosituksen mukaan (taulukko 25). Kotimaa pääteltiin nimen mukaan, jos sitä ei erikseen mainittu aineistossa. Jos vaihtoehtoisia maita oli useita, havainto kirjattiin korkeamman IKI:n mukaan. Ruotsinkielinen

nimi tulkittiin suomalaiseksi henkilöksi ja espanjan- tai ranskankielinen nimi eurooppalaiseksi. Muutamassa tapauksessa vierasperäinen nimi tulkittiin suomalaiseksi henkilöksi, koska tämän itse kirjoittamat tekstit, kuten sähköpostit, olivat virheetöntä puhekielistä suomea. Nimien ja kansallisuuksien yhdistämisessä käytettiin hyväksi Google-hakua ja Wikipedia-artikkeleita eri ihmisistä.

Ulkom2

Vastaaajan ulkomaalaistaustaisuus.

VastUlkom

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos vain hakijan kotimaa on Suomi. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

HakiUlkom

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos vain vastaaajan kotimaa on Suomi. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

	IKI	kotimaa
0		Suomi
1	0.79–0.94	EU-maat, Sveitsi, Norja, Anglo-Amerikka, Japani, Etelä-Korea
2	0.70–0.78	Latinalainen Amerikka, Turkki, Venäjä, Kazakstan, Albania, Bosnia ja Hertsegovina, Ukraina
3	0.52–0.69	Lähi-Itä, Kaakkois-Aasia, Intia, Pohjois-Afrikka
4	0.28–0.51	Saharan etelänpuoleinen Afrikka, Bangladesh, Pakistan

IKI = Inhimillisen kehityksen indeksi

Taulukko 25: Asiaan osallisen ulkomaalaistaustaisuus.

Ed1

Hakijalla on edustaja. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos hakijalla on edustaja, asianajaja tai muu avustaja.

Ed2

Vastaajalla on edustaja.

Ed1SP

Hakijan edustajan sukupuoli. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos hakijan edustaja on mies. Ei merkintää, jos hakijalla ei ole edustajaa.

Ed2SP

Vastaajan edustajan sukupuoli.

Uusinta

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos aineisto sisältää samoilta asiaan osallisilta aiemman täytäntöönpanokäsittelyn, tai asiakirjoista ilmenee muuten, että täytäntöönpanoa on haettu myös aiemmin.

OiPa

Oikeuden vahvistama perustepäätös. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos täytäntöönpanoperusteena on oikeuden antama päätös.

ValvottuTO

Valvottu tapaamisoikeus. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos hakijan syytöksessä mainittu tapaamisoikeuden laiminlyönti on koskenut valvottua tapaamista.

As1

Lapsi asuu hakijalla. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos kyseessä on huolta koskeva täytäntöönpanoasia.

NLapsi

Lasten lukumäärä.

Lapsi1SP

Vanhimman lapsen sukupuoli. Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos vanhin lapsi on poika.

Lapsi2SP

Toiseksi vanhimman lapsen sukupuoli. Ei merkintää, jos hakemus koskee vain yhtä lasta.

Lapsi3SP

Kolmanneksi vanhimman lapsen sukupuoli.

Lapsi4SP

Neljänneksi vanhimman lapsen sukupuoli.

Lapsi5SP

Viidenneksi vanhimman lapsen sukupuoli.

Lapsi6SP

Kuudenneksi vanhimman lapsen sukupuoli.

SPLapHaki

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos kaikki lapset ovat samaa sukupuolta kuin hakija. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

SPLapVast

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos kaikki lapset ovat samaa sukupuolta kuin vastaaja. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

Lapsi1Ika

Vanhimman lapsen syntymäaika (vvvv-kk-pp).

Lapsi2Ika

Toiseksi vanhimman lapsen syntymäaika. Ei merkintää, jos hakemus koskee vain yhtä lasta.

Lapsi3Ika

Kolmanneksi vanhimman lapsen syntymäaika.

Lapsi4Ika

Neljänneksi vanhimman lapsen syntymäaika.

Lapsi5Ika

Viidenneksi vanhimman lapsen syntymäaika.

Lapsi6Ika

Kuudenneksi vanhimman lapsen syntymäaika.

IkaLap

Lasten ikien keskiarvo ajanhetkellä $PaatosPvm$

Vah5v

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos $IkaLap \geq 5$. Luotu logistista regressiota varten.

Vast2

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos vastaaja ilmaisee vastustavansa perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Kirjattu 1 myös silloin, kun vastaaja ilmaisee vastustavansa sen takia, koska lapsi vastustaa.

EiVast2

Vastaaja ilmaisee, että ei vastusta perustepäätöksen mukaisia tapaamisia. Kirjattu 1 myös silloin, kun vastaaja ilmaisee, että ei itse vastusta, mutta lapsi vastustaa.

Koska vastaajat ilmaisivat tahtoaan hieman eri tavoin, keskenään samankaltaisia tahtotiloja on luultavasti kirjattu jonkin verran molempiin muuttujiin (*Vast2* ja *EiVast2*).

LapTa

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos lapsi ilmaisee kannattavansa perustepäätöksen mukaista asumista ja tapaamisia, tai lasta haastatellessa lapsi ei ilmaise muuta mielipidettä.

LapEriMi

Lapsi ilmaisee haluavansa tavata hakijaa jossain muussa kuin perustepäätöksen mukaisessa laajuudessa, lapsi ilmaisee, ettei osaa muodostaa kantaa tai lapset ilmaisevat keskenään eri mielipiteitä asiasta.

LapEiT*a*

Lapsi ilmaisee, ettei halua tavata hakijaa lainkaan.

IkaT*a*

$Vah5v \times LapTa \times IkaLap$. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

IkaEriM*i*

$Vah5v \times LapEriMi \times IkaLap$. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

IkaEiT*a*

$Vah5v \times LapEiT*a* \times IkaLap$. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

MuuOikK*a*

Samaan aikaan vireillä oleva perustepäätöstä koskeva asia. Luokittelumuuttuja, jonka luokat ovat:

<i>Hakija1</i>	Hakija on laittanut asian vireille ennen täytäntöönpanoasian vireilletuloa.
<i>Ao1</i>	Vastaaaja on laittanut asian vireille ennen täytäntöönpanoasian vireilletuloa.
<i>Molemmat1</i>	Kumpikin osapuoli on laittanut asian vireille ennen täytäntöönpanoasian vireilletuloa.
<i>Hakija2</i>	Hakija on laittanut asian vireille täytäntöönpanoasian vireilletulon jälkeen.
<i>Ao2</i>	Vastaaaja on laittanut asian vireille täytäntöönpanoasian vireilletulon jälkeen.
<i>Molemmat2</i>	Kumpikin osapuoli on laittanut asian vireille täytäntöönpanoasian vireilletulon jälkeen.
0	Muuten.

Muuttujaa *MuuOikKa* ei ole kirjattu ennen 29.7.2015 (ks. *Syottopvm*).

Katkos

Hakijan ilmoittama edellisestä lapsen tai lasten tapaamisesta kulunut aika kuukausina vireilletulohetkeen asti laskettuna. Jos katkos on erisuuri lasten välillä, muuttuja on kirjattu pisimmän katkoksen mukaan. Saa arvon 0, jos tapaamisoikeutta on loukattu ilman varsinaista katkosta esimerkiksi epäsäännöllisinä tapaamisina tai jos tapaamattomuusjakson pituutta ei ole määritelty.

SYYTÖSMUUTTUJAT

Syytökset kirjattiin *Syytos*-alkuisiin indikaattorimuuttujiin, jotka saivat arvon 1, kun syytös esitettiin ja 0 muulloin. Riitaisista tapauksista kirjattiin *OT*-alkuinen indikaattorimuuttuja, joka sai arvon 1, jos oikeus katsoi ratkaisussaan syytöksen toteen näytetyksi tai viittasi syytöksen sisältöön tapahtuneena asiana ja 0 muuten. Sovinnoissa toteen näytettyihin syytöksiin ei merkitty mitään.

Väkivalta

Syytös vastapuolen tai tämän taloudessa asuvan henkilön toteuttamasta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta lasta kohtaan. Henkiseksi väkivallaksi on tulkittu asioita, kuten pitkäkestoinen tai järjestelmällinen alistaminen tai mitätöiminen ja tilaan lukitseminen rangaistuskeinona. Väkivallaksi on luettu vahingoittamistarkoituksessa tehdyn pahoinpitelyn lisäksi kaikki fyysinen rankaiseminen ja kurittaminen.

- Syytosvv1*** Hakijan syytös vastaajasta.
- OTvv1*** Oikeus todennut hakijan syytöksen.
- Syytosvv2*** Vastaajan syytös hakijasta.
- OTvv2*** Oikeus todennut vastaajan syytöksen.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Syytös tai epäily vastapuolen tai tämän taloudessa asuvan henkilön lapsen kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

- Syytoslshk1** Hakijan syytös vastaajasta.
OTlshk1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
Syytoslshk2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTlshk2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

Mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö

Syytös mielenterveysongelmista tai häiritsevistä päihteiden käytöstä. Tässä on huomioitu niin alkoholismi kuin aikuisten juhlinta lasten läsnäollessa sekä muu alkoholin käytön vaikutus luonapitoon.

- Syytospaihde1** Hakijan syytös vastaajasta.
OTpaihde1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
Syytospaihde2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTpaihde2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

Vieraannuttaminen

Syytös lapsen *vieraannuttamisesta* toisesta vanhemmasta. Vieraannuttaminen määritellään tässä työssä tietoisena lapsen ja vanhemman etäännyttämisenä toisistaan esimerkiksi tapaamisia estämällä ilman hyväksyttävää syytä. Etääntynyt lapsi ei koe vanhempaa osana lähipiiriään tai muista tätä kunnolla.

- SyytosVier1** Hakijan syytös vastaajasta.
OTvier1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
SyytosVier2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTvier2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

Manipulointi

Syytös lapsen manipuloinnista, aivopesusta tai muusta lapsen mielipiteen ohjaa-

misesta toista vanhempaa vastaan. Syytöstä ei ole kirjattu ennen 30.7.2015 (ks. *Syottopvm*).

- SyytosMani1*** Hakijan syytös vastaajasta.
OTmani1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
SyytosMani2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTmani2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

Kaappaus

Syytös lapsen kaappauksesta ulkomaille tai sen uhasta.

- SyytosKaap1*** Hakijan syytös vastaajasta.
OTkaap1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
SyytosKaap2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTkaap2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

Muu syytös

Muu vakava syytös, jolla pyritään vaikuttamaan vastapuolen henkilökuvaan ja sitä kautta oikeuden päätökseen. Tässä on huomioitu syytökset kotirauhan rikkomisesta, väkivaltaisuudesta jostain muuta kuin lasta kohtaan, rikollisesta toiminnasta, heitteillejätöstä tai muusta sellaisesta lapsen kasvulle vahingollisesta elämäntyylistä, jota ei voi kirjata muihin syytösmuuttujiin.

- SyytosMuu1*** Hakijan syytös vastaajasta.
OTmuu1 Oikeus todennut hakijan syytöksen.
SyytosMuu2 Vastaaajan syytös hakijasta.
OTmuu2 Oikeus todennut vastaaajan syytöksen.

HMuuSyytos

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos hakija syyttää vastaaajaa jostain muusta kuin vieraannuttamisesta tai manipuloinnista. Luotu selittäjäksi logistista regres-

siota varten.

VMuuSyytos

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos vastaaja syyttää hakijaa jostain muusta kuin väkivallasta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, manipuloinnista tai päihde- ja mielenterveysongelmista. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

HTodSyytos

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos oikeus on katsonut vähintään yhden hakijan syytöksen toteen näytetyksi. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

VTodSyytos

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos oikeus on katsonut vähintään yhden vastaajan syytöksen toteen näytetyksi. Luotu selittäjäksi logistista regressiota varten.

Sovittelu

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos käsittelyn yhteydessä on toimitettu sovittelu.

EiTuVa

Sovittelijan lausuntoon perustuva indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos sovittelijan käsityksen mukaan vastaaja ei tule vastaisuudessa myötävaikuttamaan tapaamisten toteuttamiseen perustepäätöksen mukaisesti ja arvon 0, jos sovittelijan käsityksen mukaan vastaaja tulee myötävaikuttamaan. Vaikka sovittelija otti usein kantaa vastaajan myötävaikutustahtoon, tieto puuttui suurimmassa osassa tapauksista.

Sovinto

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos asia päättyy sovintoon. Sovinnoksi luetaan kaikki tilanteet, joissa osapuolet eivät vie asiaa oikeuden ratkaistavaksi. Sovintoja ovat sillensä jäävät käsittelyt ja peruutetut hakemukset huolimatta sovinnon lopputuloksesta. Sovinnoksi luetaan myös oikeuden päätöksellä vahvistettu yhteisymmärryksessä tehty vähäinen tai väliaikainen muutos tapaamisoikeuteen, kun muita vaatimuksia ei osapuolilla enää ole.

SovLaatu

Sovinnon laatu. Luokittelumuuttuja, jonka luokat ovat:

- S0 Sovinto ei ole ratkaissut asiaa hakijan kannalta, tai se kaventaa oleellisesti lapsen ja hakijan välisiä tapaamisia: tapaamiset vähenevät tai muuttuvat valvotuiksi.
- S1 Alkuperäistä tai vähäisesti muutettua sopimusta aletaan noudattaa siirtymäkauden jälkeen. Siirtymäkaudella tarkoitetaan jaksossa 2.2.5 mainittua perustepäätökseen tehtyä väliaikaista muutosta, jonka tarkoitus on madaltaa tapaamisten käynnistämisen kynnystä lapselle.
- S2 Alkuperäistä tai vähäisesti muutettua sopimusta aletaan noudattaa välittömästi. Tähän on luettu myös sellaiset perustepäätökseen tehdyt väliaikaiset muutokset, jotka eivät poista yon yli tapaamisia.

Ei merkintää, jos asia ei pääty sovintoon.

Paatos

Oikeuden antama päätös. Luokittelumuuttuja, jonka luokat ovat:

- P0 Hakemus hylätään
- P1 Täytäntöönpano ilman uhkasakkoa tai muu sanallinen velvoite.
- P2 Täytäntöönpano sakon uhalla
- P3 Täytäntöönpano noutona, noudon uhalla tai uhkasakolla tehostettuna noutona.

Ei merkintää, jos asia päättyy sovintoon.

Sakkomaks

Oikeuden ratkaisu hakijan vaatimuksessa tuomita aiempi uhkasakko maksettavaksi. Luokittelumuuttuja, jonka luokat ovat:

- 0 Hakemus hylätään.
- 1 Asiassa saavutetaan sovinto.
- 2 Uhkasakko tuomitaan maksettavaksi.

Ei merkintää, jos aiempaa uhkasakkoa ei haettu maksettavaksi.

Kulut

Yhden osapuolen oikeudenkäyntikulut euroissa. Muuttujaan on kirjattu keskiarvo asianosaisten ilmoittamista avustajakuluista, mutta jos esimerkiksi hakijalle ei ole merkitty kuluja ollenkaan, on kuluiksi merkitty vastaajan kulut. Jos asiakirjoista ei ole ilmennyt kuluja kummallekaan osapuolelle, oikeudenkäyntikulut on jätetty kokonaan kirjaamatta. Ilmoitetut kulut on kuitenkin kirjattu, vaikka ne olisi lopulta oikeuden päätöksellä määrätty valtion vahingoksi. Markka-ajan kulut on muutettu euroiksi, ja kaikki kulut on inflaatiokorjattu perusvuodella 2015.

MonenK

Muuttuja, joka saa arvon 1, jos muuttujan *Kulut* arvo on laskettu yhden osapuolen kuluista ja 2, jos on käytetty osapuolten kulujen keskiarvoa.

Oikeuskulut

Luokittelumuuttuja, jonka luokat ovat:

- 2 Hakija maksaa vastaajan kulut
- 1 Hakija maksaa osan vastaajan kuluista.
- 0 Kumpikaan osapuoli ei maksa vastapuolen kuluja, tai kuluja ei ole mainittu.
- 1 Vastaaaja maksaa osan hakijan kuluista.
- 2 Vastaaaja maksaa hakijan kulut.

Hovi

Indikaattorimuuttuja, joka saa arvon 1, jos päätöksestä valitettiin hovioikeuteen. Valitus saattoi koskea joko päätöstä täytäntöönpanosta tai oikeudenkäyntikuluja. Muuttujaa ei ole kirjattu ennen 24.6.2015 (ks. *Syottopvm*).

Huomiot

Omia muistiinpanoja ja poikkeuksellisia tapauksia.

A.2 Muut mallit

Jaksossa 5.4 sivuttiin lyhyesti kahta muuta logistista regressiomallia, joiden avulla tutkittiin äitien menestymistä tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasias-
sa. Mallit on rakennettu testaamisen näkökulmasta kyseisen pohdinnan tueksi, mutta sovintojen analysointi on muutoin rajattu tutkimusaiheen ulkopuolelle. Selittäjät on valittu jakson 5.3.5 mallinvalintaperiaatteella, mutta jaksossa 5.6 kuvail-
tua diagnostiikkaa ei ole tehty. Mallit on esitetty alla. Toteen näytettyjä syytöksiä
koskevat muuttujat on jätetty pois selittäjien joukosta, koska niitä ei ole sovint-
tojen yhteydessä tallennettu. Sulkujen sisään on kirjattu parametrien keskivirhe-
estimaatit.

Riitaisuusmalli

Selitettävänä on muuttuja *Riitaisa*, joka saa arvon 1, jos tapaamisoikeutta koskeva

täytäntöönpanoasia on edennyt oikeuden ratkaistavaksi ja 0, jos asia on päättynyt sovintoon. Aineisto sisältää asianosaisparien ensimmäiset tapaukset (436 kpl). Malliksi saatiin

$$\begin{aligned}
 \text{logit}(\hat{\pi}) = & -0.25 \times 1 \\
 & \quad (0.39) \\
 & + 1.21 \times KOEtelaP \\
 & \quad (0.45) \\
 & + 0.85 \times KOVarsinaisS \\
 & \quad (0.49) \\
 & - 0.058 \times KOOulu \\
 & \quad (0.36) \\
 & - 0.33 \times KOHyvinkaa \\
 & \quad (0.38) \\
 & - 0.44 \times KOTuusula \\
 & \quad (0.43) \\
 & - 0.53 \times KOEtelaK \\
 & \quad (0.44) \\
 & - 1.05 \times KOHelsinki \\
 & \quad (0.49) \\
 & + 0.92 \times VMuuSyytos \\
 & \quad (0.25) \\
 & + 0.86 \times HakiUlkom \\
 & \quad (0.41) \\
 & + 0.73 \times Vast2 \\
 & \quad (0.23) \\
 & + 0.065 \times IkaEriMi \\
 & \quad (0.065) \\
 & + 0.045 \times Katkos \\
 & \quad (0.022) \\
 & - 0.38 \times NLapsi \\
 & \quad (0.16) \\
 & - 0.59 \times SPLapHaki \\
 & \quad (0.24) \\
 & - 0.85 \times VPaihde \\
 & \quad (0.31) \\
 & - 0.78 \times HakijaAiti. \tag{A.1} \\
 & \quad (0.33)
 \end{aligned}$$

Käräjäoikeuksien välillä oli eroja siinä, kuinka todennäköisesti asia eteni oikeuden ratkaistavaksi. *KO*-indikaattoreita käsiteltiin ryhmänä kuten jaksossa 5.3.5. Verrokkiluokkana on Espoon käräjäoikeus. Etelä-Pohjanmaan suuri parametries-timaatin arvo selittynee sillä, että suurta osaa Etelä-Pohjanmaan sovinnosta ei voitu puutteellisten tietojen takia käyttää, ja riitaiset tapaukset ovat tuossa aineis-tossa yliedustettuina. Mallia testattiin myös siten, että Etelä-Pohjanmaa erotettiin erilliseksi selittäjäksi, ja käräjäoikeusryhmä muodostettiin muista käräjäoikeuksista. Ryhmä olisi tuossakin tapauksessa valittu malliin, joten erot käräjäoikeuksien välillä eivät selity vain Etelä-Pohjanmaan havainnoilla.

Todennäköisyys sille, että asia eteni riitaisena oikeuden ratkaistavaksi, kasvoi, jos vastaaja esitti *muun* vakavan syytöksen (jakso 4.1.4). Näistä valtaosa oli syytöksiä hakijan väkivallasta vastaajaa kohtaan. Todennäköisyys kasvoi myös, jos hakija oli syntyperältään ulkomaalainen ja vastaaja suomalainen (*HakiUlkom*). Vastaa-ajan ilmaisema vastustus perustepäätöksen mukaisia tapaamisia kohtaan (*Vast2*) kasvatti todennäköisyyttä myös, samoin kuin lievästi vastustavan lapsen ikä vuosina (*IkaEriMi*) ja edellisestä tapaamisesta kulunut aika kuukausina (*Katkos*). Lap-sen vahva vastustus ei jäänyt malliin. Yksi selitys on, että lapsen ehdottomuus jättää hakijalle kaksi vaihtoehtoa: pakkotäytäntöönpanon tai luovuttamisen. En-simmäisessä tapaus etenee riitaisana oikeuden ratkaistavaksi, jälkimmäisessä kyse on sovinnosta. Näin ollen yhteys lapsen vahvan vastustamisen ja asian riitaisuuden kanssa ei ole yksiselitteinen eikä siksi nouse esiin mallissa.

Selittäjät, joilla on negatiivinen parametries-timaatti, laskivat riitaisuuden toden-näköisyyttä. Niitä olivat lasten lukumäärä (*NLapsi*) ja se, että lasten sukupuoli oli sama kuin hakijan (*SPLapHaki*). Lisäksi vastaajan hakijasta esittämä päihde-syytös (*VPaihde*) laski riitaisuuden todennäköisyyttä. Todennäköisyys laski myös hakijan ollessa äiti (*HakijaAiti*), mitä on kommentoitu jaksossa 5.4.

Sovintojen voittomalli

Selitettävänä on muuttuja *SVoitto*, joka saa arvon 1, jos sovinnossa perustepää-

töstä noudatetaan ja 0, jos perustepäätöstä noudatetaan siirtymäajan jälkeen tai sitä ei enää noudateta ollenkaan. Havaintoaineisto sisältää sovintoon päättyneistä tapaamisoikeutta koskevista täytäntöönpanoasioista asianosaisparien ensimmäiset tapaukset (265 kpl).

$$\begin{aligned}
\text{logit}(\hat{\pi}) = & - 0.073 \times 1 \\
& \quad (0.42) \\
& + 1.58 \times EiVast2 \\
& \quad (0.41) \\
& + 0.85 \times Vast2 \\
& \quad (0.41) \\
& + 0.37 \times NLapsi \\
& \quad (0.19) \\
& - 0.13 \times Katkos \\
& \quad (0.049) \\
& - 0.13 \times IkaEriMi \\
& \quad (0.037) \\
& - 0.31 \times IkaEiTa \\
& \quad (0.074) \\
& - 0.82 \times VPaihde. \tag{A.2} \\
& \quad (0.35)
\end{aligned}$$

Vastaaajan myönteinen suhtautuminen (*EiVast2*) perustepäätöksen mukaisiin tapaamisiin oli merkittävin tekijä hakijalle suotuisan sovinnon synnyssä. Mallissa myös vastaaajan vastustuksen (*Vast2*) parametriestimaatti on positiivinen. Tulos on intuition vastainen, mutta muuttujien *EiVast2* ja *Vast2* estimaattien suuruusjärjestys on kuitenkin intuition mukainen. Vastaaajan myönteinen suhtautuminen kasvattaa hakijalle suotuisan sovinnon todennäköisyyttä enemmän kuin kielteinen suhtautuminen. Tulkinta on: Ne tapaukset, joissa vastaaajan kanta perustepäätökseen ei tullut suoraan ilmi, olivat jostain tuntemattomasta syystä hakijalle epäsuotuisia. Lisäksi lasten lukumäärä (*NLapsi*) lisäsi perustepäätöksen noudattamisen todennäköisyyttä sovinnon seurauksena.

Hakijalle epäsuotuisan sovinnon yksi tulkinta on, että hakija ei saa tahtoaan läpi ja luovuttaa. Tapaamisissa olleen katkoksen kesto (*Katkos*) kasvatti luovuttamisen

todennäköisyyttä. Näin oli myös lapsen lievän ja vahvan vastustuksen (*IkaEriMi* ja *IkaEiTa*) tapauksessa sekä silloin, kun vastaaaja esitti hakijasta päihdesyytöksen (*VPaihde*).

A.3 Imputointi

Tieto lasten iästä puuttui aineistossa 13 tapauksessa, joista 7 oli riitaisia ja siten luvussa 5 tehtävää logistista regressiota. Näiden puuttuvien havaintojen tilalle syötettiin eli imputoitiin keinotekoiset arvot malliluovuttajametodilla. Tässä sovelluksessa luotiin lineaarinen regressiomalli, jossa imputoitavaa jatkuva-aikaista muuttujaa Y^* selitetään aineiston muilla muuttujilla X_1, \dots, X_p . Malli on muotoa

$$y_i^* = \gamma_0 + \gamma_1 x_{i1} + \dots + \gamma_p x_{ip} + \varepsilon_i, \quad (\text{A.3})$$

jossa $\gamma_0, \dots, \gamma_p$ ovat parametreja ja $\varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2)$ on jäännös, kun $i = 1, \dots, n$. Aineisto ($n = 437$) koostui kaikkien asianosaisparien ensimmäisistä tapauksista. Imputointi tehtiin lasten iän keskiarvolle *IkaLap*. Malliksi imputoitavalle arvolle valittiin

$$\begin{aligned} IkaLap_i = & \underset{(0.78)}{0.00} \times 1 \\ & + \underset{(0.019)}{0.21} \times IkaAiti_i \\ & + \underset{(0.17)}{0.64} \times NLapsi_i \\ & - \underset{(0.29)}{1.39} \times SP1_i \\ & + \text{rn}(0, 2.77)_i, \end{aligned} \quad (\text{A.4})$$

jossa painokertoimet on laskettu SU-estimointimenetelmällä. Sulkujen sisään on merkitty parametrien keskivirhe-estimaatit. Malli koostuu kahdesta osasta: kiinteästä *sovitteesta* sekä keinotekoisesta *kohinasta*, joka lisää imputoitavaan arvoon satunnaisuutta. Neljä ensimmäistä termiä muodostavat selittäjistä riippuvan sovitteen. Kohinatermi $\text{rn}(0, 0.277)_i$ on R-ohjelmistolla satunnaisesti generoitu luku

normaalijakaumasta odotusarvolla 0 ja keskihajonnalla 2.77. Kohinassa käytetty keskihajonta on aineiston jäännöksestä $\varepsilon = [\varepsilon_1 \cdots \varepsilon_n]'$ laskettu otoskeskihajonta. Kohinatermin normaalisuus perustuu siihen, että jäännöksen on katsottu olevan riittävän normaalisti jakautunut.

Äidin ikä (*IkaAiti*) ja lasten lukumäärä (*NLapsi*) kasvattaa imputoitavaa lapsen ikää. Se, että hakija on mies (*SP1*) puolestaan laskee sitä. Muutamassa tapauksessa myös tieto äidin iästä puuttui. Näissä tapauksissa käytettiin mallia, jonka parametrit estimoitiin ilman äidin ikää:

$$\begin{aligned}
 IkaLap_i &= \underset{(0.37)}{8.21} \times 1 \\
 &+ \underset{(0.18)}{0.75} \times NLapsi_i \\
 &- \underset{(0.30)}{1.54} \times SP1_i \\
 &+ \text{rn}(0, 3.15)_i.
 \end{aligned} \tag{A.5}$$

A.4 Yhtälön $\beta_1 x^{\lambda_1} = \beta_2 x^{\lambda_2}$ ratkaisut

Olkoon $x \geq 0$, $\beta_1, \beta_2 \neq 0$ sekä $\lambda_1, \lambda_2 \in \mathbb{R}$.

Etsitään yhtälön $\beta_1 x^{\lambda_1} = \beta_2 x^{\lambda_2}$ ratkaisut x :n suhteen. Valinta $x = 0$ selvästi toteuttaa yhtälön. Mutta jos $x > 0$, saadaan

$$\begin{aligned}
 &\beta_1 x^{\lambda_1} = \beta_2 x^{\lambda_2} \\
 \Leftrightarrow &\ln(\beta_1) + \lambda_1 \ln(x) = \ln(\beta_2) + \lambda_2 \ln(x) \\
 \Leftrightarrow &(\lambda_1 - \lambda_2) \ln(x) = \ln(\beta_2) - \ln(\beta_1) \\
 \Leftrightarrow &\ln(x) = \ln\left(\frac{\beta_2}{\beta_1}\right) \cdot \frac{1}{\lambda_1 - \lambda_2} \\
 \Leftrightarrow &x = \exp\left\{\ln\left(\frac{\beta_2}{\beta_1}\right) \cdot \frac{1}{\lambda_1 - \lambda_2}\right\}.
 \end{aligned} \tag{A.6}$$

Jälkimmäinen ratkaisu on määritelty vain, jos seuraavat ehdot toteutuvat:

1. β_1 ja β_2 ovat molemmat joko positiivisia tai negatiivisia. On siis oltava $\frac{\beta_2}{\beta_1} > 0$.
2. $\lambda_1 \neq \lambda_2$.

Muutoin yhtälöllä on vain yksi ratkaisu, ja se on $x = 0$.

A.5 Esimerkkejä hakijan voittotodennäköisyydestä

Taulukossa 26 on esitetty satunnaisesti valittuja riitaisia tapauksia tapaamisoi-
keuden täytäntöönpanoa koskevasta aineistosta. Kullekin tapaukselle on estimoitu
hakijan voittotodennäköisyys mallin (5.14) avulla ja merkitty tapauksen todellinen
lopputulos.

<i>IkaEiTa</i>	<i>IkaEriMi</i>	<i>VTodSyytos</i>	<i>HakijaAiti</i>	<i>EiVast2</i>	$\hat{\pi}$	<i>Voitto</i>
–	–	–	–	–	0.78	1
6.4	–	–	–	–	0.66	1
–	–	–	–	1	0.58	0
–	–	–	1	–	0.54	0
–	11.1	–	–	1	0.38	1
–	–	–	1	1	0.31	0
–	–	1	–	–	0.27	0
8.9	–	–	–	1	0.24	0
9.7	–	–	–	1	0.17	1
–	15.6	–	–	1	0.13	0
–	–	1	1	–	0.11	0
12.3	–	–	–	–	0.067	0
–	12.6	1	1	1	0.015	0
14.5	–	–	1	1	0.00077	0

Taulukko 26: Hakijan voittotodennäköisyyksiä aineistossa esiintyvissä tapauksissa sekä näiden toteutuneet lopputulokset.